

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗИНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра соціології управління та соціальної роботи

Пояснювальна записка
до магістерської роботи
на тему:

**«ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ
ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи СМ-62 другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 054 – Соціологія
Левченко Софія Сергіївна

Науковий керівник:

доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри соціології
управління та соціальної роботи
соціологічного факультету
Сичова Вікторія Вікторівна

Рецензент: Перший заступник директора
Департаменту соціального захисту
Харківської обласної військової
адміністрації
Печура Тетяна Миколаївна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Факультет СоціологічнийКафедра Соціології управління та соціальної роботиРівень вищої освіти МагістрНапрямок підготовки Соціальний менеджментСпеціальність 054 – Соціологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

підпис ініціали, прізвище

“ _____ ” _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ

НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)

Левченко Софія Сергіївна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб»

керівник роботи доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціології управління та соціальної роботи соціологічного факультету Сичова Вікторія Вікторівна

затверджені наказом по університету від “22” жовтня 2022 року №1006-5/1871.

2. Строк подання студентом роботи: до 30 листопада 2022р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

1. З'ясувати концептуальні підходи до соціального захисту.

2. Визначити показники та методи соціологічного дослідження соціального захисту студентів з числа внутрішньо переміщених осіб.
3. Проаналізувати соціологічні дослідження соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб в Україні та в країнах Європейського Союзу.
4. Дослідити особливості студентів із числа ВПО як об'єкту соціального захисту.
5. Охарактеризувати організаційно-правове забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб.
6. Виявити потреби студентів із числа ВПО, проблеми та напрями їх вирішення.
7. Розробити програму дослідження.
8. Представити результати дослідження.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапів
1	Підготовка вступу до магістерської роботи
2	Аналіз літератури
3	Робота над першим розділом магістерської роботи
4	Робота над другим розділом магістерської роботи
5	Робота над третім розділом магістерської роботи
6	Аналіз даних за трьома розділами
7	Оформлення магістерської роботи

5. Дата видачі завдання 20 жовтня 2021 р.

Студент С.С.Левченко

підпис

ініціали, прізвище

Керівник роботи _____ В.В. Сичова

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	9
1.1. Концептуальні підходи до соціального захисту	9
1.2. Показники та методи соціологічного дослідження соціального захисту студентів з числа внутрішньо переміщених осіб	15
1.3. Міжнародний та український досвід соціологічних досліджень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб	24
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	38
2.1. Студенти з числа ВПО як об’єкт соціального захисту	38
2.2. Організаційно-правове забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб	43
2.3. Задоволення потреб студентів із числа ВПО: проблеми та напрями вирішення	49
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА ПРИКЛАДІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ХАРКОВА: ПРОГРАМА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	56
3.1. Опис програми дослідження	56
3.2. Аналіз результатів дослідження	60
Висновки до розділу 3	78
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Унаслідок агресії Росії проти України з 2014 р., особливо широкомасштабного вторгнення з 24.02.2022 р., що супроводжується військовими діями, обстрілами об'єктів цивільної та критичної інфраструктури, окупації частини території, наша країна зіткнулася з явищем масового внутрішнього переміщення громадян. Поява 8,5 млн. внутрішньо переміщених осіб – виклик для країни та її соціальної політики, системи соціального захисту, оскільки чинна в Україні система соціальної підтримки раніше не передбачала роботи з такою кількістю громадян, а соціальні працівники не були підготовлені для неї, не володіли належним методологічним інструментарієм для роботи.

Через переміщення люди опинилися в особливо вразливому стані, оскільки вони вимушені були кинути дім, змінити постійне місце проживання, звичне коло спілкування, часто – навіть сферу діяльності. Це призводить до того, що у внутрішнього переміщених осіб (ВПО) виникають додаткові специфічні проблеми, а відтак – і потреби, котрі мають знайти відповідь з боку держави. Зокрема це проблеми, пов'язані з відсутністю житла, роботи, документів, особливостями реалізації права на соціальний захист та права на освіту.

На сьогоднішній день держава та суспільство опинилися перед необхідністю вирішувати проблеми оперативного забезпечення освітніх послуг для всіх категорій внутрішньо переміщених осіб, які мають право на освіту, зокрема, студентів. Забезпечення реалізації прав студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на отримання освіти є вкрай важливим для розвитку молоді та їх можливостей у майбутньому. Розуміючи освітні потреби студентів із числа ВПО, а також складнощі у здобутті вищої освіти, Кабінет Міністрів України на черговому засіданні затвердив рішення про Порядок переведення

на навчання за кошти державного бюджету окремих категорій здобувачів фахової передвищої, вищої освіти, які були зараховані на навчання до 2021 року включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних або юридичних осіб.

Необхідність формування системи соціального захисту населення, об'єктивно зумовлено суспільною потребою у механізмі пом'якшення соціально-економічних суперечностей, викликаних ринковою економікою. Разом із тим, Дж. Роулз зазначає, що має бути реалізований принцип свободи (втілений у рівності доступу громадян до всіх прав і свобод) і принцип рівності (припущення соціально-економічної нерівності пов'язаної із виконанням суспільних функцій). Держава не може ліквідувати соціальну нерівність, але може регулювати шляхом цілеспрямованих інституційних перетворень у напрямі формування економічних, правових, організаційних механізмів розвитку соціальної сфери як цілісної системи суспільств. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб (ВПО), зокрема студентів із їх числа, обумовлений необхідністю зменшення негативного впливу російської агресії на сході України та окупації Криму з березня 2014 р. до 23 лютого 2022 р., а також воєнних дій на всій території України та окупації 20% території України з 24 лютого 2022 р. до теперішнього дня.

Студенти з числа ВПО, як одна з найменш захищених верств населення, потребують забезпечення соціального захисту з урахуванням їх освітніх потреб. Соціальний захист і вчасне задоволення соціальних, у тому числі освітніх потреб – основа для ефективної інтеграції студентів із числа внутрішньо переміщених осіб у суспільстві. Вищезазначене зумовлює актуальність даного дослідження.

Специфіку міграційних процесів висвітлювали у своїх публікаціях такі українські дослідники як О. Бандурка, С. Бритченко, Є. Герасименко, О. Гончаренко, Н. Грабар, І. Ковалишин, Н. Бортник. Розробкою питань, що стосуються внутрішньо переміщених осіб, займалися також і зарубіжні науковці: Г. Гудвін-Гілл, Л. Холборн, Т. Хаммар, Ж. Зайончківська, С.

Комаров, В. Потапова, З. Черниловський, Т. Юдіна, А. Ястребова та ін. Питання соціального захисту населення вивчають такі вчені, як: В. Ворона, В. Городяненко, Д. Готієр, Р. Нозік, Н. Паніна, М. Пейн, Дж. Роулс, М. Фрідман та ін.). Проблемам соціальної захищеності населення в індустріальному суспільстві присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних авторів: М. Білинської, Н. Волгіна, Е. Гансової, Е. Гонтмахера, М. Горєлова, Б. Гурне, Г. Еспінг-Андерсена, М. Кравченко, О. Морозової, М. Огай, Г. Райта, Б. Ракитського, Н. Рімашевської, В. Роїка, Р. Тітмуса, О. Холостової, Л. Якушева, С. Янової та ін. Дослідженням соціального захисту студентів із числа ВПО займаються такі науковці, як: І. Хомишин, О. Балакірева та ін. Одночасно наукових праць, які присвячені проблемам забезпечення соціального захисту студентів з числа внутрішньо переміщених осіб, не достатньо, що й зумовлює необхідність відповідного дослідження.

Об'єктом роботи є система соціального захисту в Україні.

Предметом роботи є забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб.

Метою роботи є дослідження напрямів забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб.

Завдання дослідження:

- з'ясувати концептуальні підходи до соціального захисту;
- визначити показники та методи соціологічного дослідження соціального захисту студентів з числа внутрішньо переміщених осіб;
- проаналізувати міжнародний та український досвід соціологічних досліджень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб;
- дослідити особливості студентів із числа ВПО як об'єкту соціального захисту;
- охарактеризувати організаційно-правове забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб;
- виявити потреби студентів із числа ВПО, проблеми та напрями їх вирішення;

- розробити програму дослідження «Стан забезпечення соціального захисту студентів закладів вищої освіти Харкова»;

- провести анкетне онлайн опитування студентів закладів вищої освіти Харкова.

Методологічну основу дослідження становлять: теоретичні (аналіз, синтез та систематизація наукових джерел з проблеми дослідження) та емпіричні (тестування, опитування для визначення проблем забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на прикладі закладів вищої освіти Харкова) методи дослідження.

Теоретичною базою дослідження є наукові публікації зарубіжних і вітчизняних дослідників щодо проблем забезпечення внутрішньо переміщених осіб, нормативно-правові та законодавчі акти, статистичні та аналітичні матеріали, дані Державної служби статистики України, Центру з моніторингу внутрішніх переміщень, Міжнародної організації з міграції, результати соціологічних досліджень, результати власного опитування.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Концептуальні підходи до соціального захисту

Проблема державного захисту населення від соціальної нерівності та несправедливості непокоїла вчених протягом усього існування людства. Згодом вона не тільки не втратила свого значення, але набула ще більшої актуальності. Особливо явно соціальна незахищеність населення проявляється в Україні, яка переживає економічну, політичну та культурно-освітню кризи.

Незадовільні результати соціального захисту населення в Україні пояснюються, скоріш за все, відсутністю наукового обґрунтування вживаних заходів, ігноруванням успішного досвіду інших країн, а також глибокими протиріччями між декларативними та реальними намірами чиновників. Створення дієвої системи соціального захисту населення вимагає від розробників фундаментальної теоретичної підготовки. Сучасна соціологія має у своєму розпорядженні необхідну методологічну, методичну та інструментальну базу для цього.

Для формування цілісного уявлення про дану проблематику доцільно в історичному контексті виконати короткий огляд ключових ідей, представлених у теоріях. Спробу пояснити, як має бути влаштоване суспільство, зробили ще філософи давнини Платон та Аристотель. Їх ідеї отримали розвиток у працях А. Сміта та Д. Рікардо. Найбільш глибокі дослідження проблем нерівності та несправедливості було проведено вченими в рамках науки соціології.

Так, англійський вчений Г. Спенсер у своїй еволюційній теорії доводив, що держава не повинна займатися питаннями соціального захисту, тому що головними законами суспільства є «боротьба за існування» та «виживання найпристосованіших індивідів» [35, с. 176]. Дія цих законів об'єктивна і не

вимагає втручання ззовні, особливо – з боку держави. Найбільш пристосовані індивіди, групи, інститути не лише виживуть, а й зможуть досягти процвітання, а непристосовані – помруть. Саме в такий спосіб, за Спенсером, забезпечується розвиток суспільства. У логіці даній теорії відмовити не можна, але, вважаємо, що використовувати її як основу розробки соціальної політики країни небажано.

Фундаментальні дослідження проблеми нерівності у суспільстві та її наслідків провели класики соціології. У сформульованих ними теоріях зазначені проблеми розглядалися з двох позицій (підходів) (рис. 1.1) [35]:

Рисунок 1.1 – Підходи до вивчення проблеми нерівності в суспільстві

Відповідно до першого підходу, нерівність (стратифікація) є необхідною для суспільства. Спочатку ця ідея була обґрунтована в теорії К. Дейвіса та У. Мура у 1945 р., пізніше її вдосконалили інші вчені. У цій теорії стверджується, що жодне суспільство не може обійтися без стратифікації. Вона дозволяє заповнити всі статусні одиниці у соціальній структурі та викликати у людей необхідну мотивацію. На основі своїх досліджень автори зробили висновок, що найбільш високо оплачуваними працівниками є найбільш талановиті та кваліфіковані, тобто найбільш корисні для організації, і це правильно з точки зору дії закону попиту та пропозиції. Вочевидь, що у цій

теорії увага акцентується не так на боротьбу груп, класів, як на інтеграцію, збереження, стабілізацію суспільства.

Критики функціоналістичного підходу стверджують, що престижне становище зазвичай займають представники верхівки середнього чи вищого класу суспільства, а не найталановитіші співробітники. Тому вони називають суспільство ареною для боротьби (за престиж, привілеї, владу), де переваги закріплюються владними групами через примус.

Теорія конфліктів багато в чому ґрунтується на ідеях К. Маркса, який вважав, що основною причиною класової боротьби є непримиренне зіткнення інтересів робітників та капіталістів, експлуатація, яка неминуче породжує нерівність [41]. М. Вебер не тільки визнавав існування нерівності у суспільстві, а й називав її об'єктивним законом. Вона, за Вебером, є наслідком боротьби за владу, ресурси, цінності; подолати нерівність революційним шляхом (як пропонував К. Маркс) неможливо, оскільки робітники неспроможні об'єднатися проти системи, яка їх експлуатує.

Сучасні вчені продовжують дослідження в цьому напрямі. Вони довели, що стратифікаційна структура суспільства є багатоплановою. Так, Р. Дарендорф наполягає, що панування, конфлікт, придушення – характерні риси будь-якого суспільства, навіть процвітаючого, тому подолати їх неможливо. Нерівність – це перевага одних груп людей над іншими, вона проявляється у несиметричному обміні між ними соціальними цінностями. З часом такі обміни закріплюються у масовій свідомості людей і стають нормами поведінки. Він вважає, що вивчати структуру суспільства слід за допомогою поняття «авторитет», яке характеризує боротьбу за владу. Вчений виділяє у цій структурі дві групи: керуючих та керованих. У свою чергу, серед керівників – керівників-власників і керівників-невласників. Серед керованих – робочу аристократію та некваліфікованих робітників. Між цими двома групами утворюється «новий середній клас».

Т. Парсонс пов'язує структуру із панівною системою цінностей. У. Уорнер пропонує, крім об'єктивних критеріїв стратифікації (дохід, владу,

освіту тощо), використовувати суб'єктивні – відчуття приналежності до конкретного прошарку суспільства, визнання людини «значущими іншими». Не можна не погодитися з думкою П. і Б. Бергерів, які стверджують: всі сучасні суспільства стратифіковані, вони відрізняються між собою лише критеріями стратифікації [41].

П. Сорокін провів фундаментальне дослідження з метою виявити можливість існування історичних закономірностей коливань (флуктуацій) нерівності у розподілі матеріальних та владних благ між членами суспільства протягом кількох тисячоліть. Як виявилось, чітких тенденцій не існує: за періодом наростання нерівності слідує період його згладжування, що можна представити синусоїдальною кривою. Проте, на більш короткому відрізку часу (тривалістю життя одного-двох поколінь) простежується така закономірність: чим вище рівень розвитку суспільства, тим нижче висота стратифікації, і навпаки. Тобто у відсталих суспільствах соціальні верхи від соціальних низів відокремлює прірва [41].

Виконаний огляд показує, що спектр наявних у соціології теорій стратифікації (нерівності) досить широкий. Осмислення сутності, особливостей, ключових ідей кожної дозволить розробникам державних стратегій вибрати виважені, раціональні підходи до вирішення гострих проблем та протиріч у конкретній країні. При цьому принципове значення має можливість раціонально побудувати профіль соціальної стратифікації в суспільстві.

Отже, соціальний захист передбачає гарантії щодо охорони праці, здоров'я, навколишнього природного середовища, оплати праці та інші заходи, необхідні для нормальної життєдіяльності людини й функціонування держави. Соціальне забезпечення у порівнянні із соціальним захистом є вузьким поняттям і позначає практику виплати пенсій, соціальної допомоги, соціального догляду. Відповідно до міжнародних стандартів соціальне забезпечення включає також право на медичну допомогу, медичне страхування, державну

підтримку сім'ї, материнства й дитинства, утримання і виховання за державні кошти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [43].

Однак можна зустріти й ширше тлумачення соціального забезпечення, що дозволяє говорити не лише про розбіжності в поглядах науковців, а й про близьке смислове навантаження понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Так, Б. Стичинський відносить до предмета права соціального забезпечення такі види розподільчих відносин [36]:

- забезпечення пенсіями;
- забезпечення допомогою різних категорій громадян;
- соціальне обслуговування осіб похилого віку й непрацездатних громадян;
- безоплатне медичне обслуговування й лікування;
- санаторно-курортне лікування;
- соціальна допомога сім'ям, які мають дітей;
- забезпечення житлом за рахунок державного чи комунального житлового фонду;
- надання освітніх послуг;
- надання безплатної чи пільгової можливості користуватися досягненнями культури.

Спільним для зазначених відносин є те, що вони мають майновий характер, виникають у зв'язку з обов'язковим забезпеченням за рахунок держави осіб, які цього потребують, і не передбачають взаємних зобов'язань матеріального характеру з боку громадян, їх сукупність і становить у цілому предмет права соціального забезпечення [33]. Система соціального захисту виконує дві основні функції. По-перше, це зменшення негативних наслідків бідності шляхом надання короткотермінової адресної допомоги бідним верствам населення; по-друге, запобігання бідності шляхом створення умов для участі громадян у належно оплачуваній продуктивній праці та соціальному страхуванні в працездатний період [44].

Мета соціального захисту виражається в тому, щоб, забезпечивши людям необхідний мінімум для життя, забезпечити кожному громадянину шанс вільно та безперешкодно реалізовувати свої амбіції, втілювати у життя плани, розкриватися у професійній сфері, відкривати та вдосконалювати свої здібності та навички, що у подальшому буде нести суспільне благо.

Політична сутність системи соціального захисту виражена в її постійному функціонуванні, що, у свою чергу, забезпечує стабільність в суспільстві, враховуючи аспект його постійного розвитку. Соціальний захист характеризується компенсаторним характером, який «застраховує» суспільство від фінансових ризиків, а тому і є показником успішності останнього, відображаючи рівень злагоди та добробуту. За відсутності такого елемента, як соціальний захист (за умови ефективного його функціонування) з'являється ризик зубожіння населення, особливо маргінальних мас населення, що є найбільш вразливою групою серед інших.

Іншими словами соціальний захист можна назвати інструментом еволюційних процесів, оскільки він виступає захисним бар'єром від втрати прибутків окремих осіб, а все суспільство – від негативних економічних змін, особливо, що стосуються виробничої сфери в умовах ринкової економіки. У політичному сенсі соціальний захист є знаряддям, за допомогою якого держава впливає на суспільство і здобуває підтримку урядового курсу. Політичне значення соціального захисту, намагання партійно-упереджено використати його гасла спостерігаємо під час виборчих кампаній. Соціальний захист – один із пріоритетних напрямів діяльності соціальної держави, де він є одним із завдань соціальної політики поряд із забезпеченням зайнятості населення, охорони здоров'я, якісної освіти, наданням житла і комунальних послуг.

Соціальна політика в Україні, відповідно до загальноприйнятих сучасних вимог, передбачає вирішення трьох головних завдань: розробка й реалізація програм соціального захисту населення, спрямованих на забезпечення прогресу на міжнародному, національному й регіональному рівнях у різних сферах суспільного життя; формування правової культури населення, що передбачає

насамперед подолання правового нігілізму, «правового екстремізму»; здійснення економічних перетворень, необхідних для забезпечення переходу до ринкової економіки, диференційованої багатокладної моделі виробництва й розподілу, здатної гнучко реагувати на погіршення становища окремих соціальних верств і категорій населення. Будучи невід'ємною складовою соціальної політики, соціальний захист визначає обличчя соціальної держави, є інструментом втілення конституційних положень, перетворення гасел на дійсність.

1.2. Показники та методи соціологічного дослідження соціального захисту студентів з числа внутрішньо переміщених осіб

Основна ідея функціонування інституту соціального захисту полягає в тому, що окремі індивіди або соціальні групи схильні до впливу соціальних ризиків, які призводять до погіршення їх соціального становища, неможливості реалізувати права та свободи у сфері забезпечення економічної самостійності та соціального благополуччя [42, с. 154]. В такому випадку соціальний захист необхідний задля забезпечення стійкості соціального становища населення до впливу соціальних ризиків.

Таке визначення соціального захисту показує, що об'єктом соціального захисту виступає все населення. У той же час очевидно, що для різних категорій населення інститут соціального захисту має неоднакове значення. Економічно активне населення, яке перебуває у працездатному віці, може ставати об'єктом соціального захисту лише епізодично, через тимчасові обставини, такі, наприклад, як вимушене переселення. Отже, соціальний захист постає як значущий чинник формування якості життя лише тих категорій населення, які у конкретний момент є постійними об'єктами її впливу [42, с. 155]:

- різні верстви непрацевдатного чи обмежено працевдатного населення (пенсіонери; люди з обмеженими можливостями; діти, що залишилися без піклування батьків);

- тимчасово незайняте економічно активне населення (безробітні);

- представники низькодохідних домогосподарств, що мають у своєму складі економічно активне населення (багатодітні сім'ї; неповні сім'ї; сім'ї, що мають у своєму складі дітей у віці до півтора-трьох років; та ін.).

Вивчення діяльності системи соціального захисту як чинника формування якості життя населення ставить перед необхідністю визначення показників, за допомогою яких можна оцінити ступінь та спрямованість впливу даного фактору. Формування такої оцінної системи в аспекті впливу соціального захисту має ґрунтуватися на певних методичних підходах [39]:

1. Загальною умовою формування якості життя населення, що є прямими об'єктами соціального захисту, є використання таких форм соціального захисту:

- грошові виплати (пенсії та допомоги);

- інші цільові форми матеріальної допомоги, встановлені законодавчо (пільги, субсидії, натуральна допомога);

- соціальні послуги, що надаються установами соціального обслуговування.

2. Доцільно проаналізувати форми та механізми соціального захисту окремо для кожної категорії населення з числа тих, які є об'єктами соціального захисту, оскільки поряд із загальною умовою існують специфічні, які необхідні для забезпечення зростання якості життя окремих категорій населення – об'єктів соціального захисту.

3. Поряд із механізмами соціального захисту доцільно систематизувати й інші фактори, що впливають на якість життя населення у нерозривному взаємозв'язку з механізмами соціального захисту. Наприклад, гарантії зайнятості для економічно активного населення є окремим фактором

забезпечення якості життя, а для людей з обмеженими можливостями – пов’язані з підвищенням рівня їх соціальної захищеності.

Виходячи з усього сказаного, система показників, що характеризують вплив соціального захисту на формування якості життя населення, повинна містити як загальні показники, які застосовуються для оцінки якості життя будь-якого об’єкта соціального захисту, так і показники, що відображають якість життя окремих категорій населення.

До загальних показників відносяться:

- середній рівень соціальних виплат та їх співвідношення з прожитковим мінімумом (як фізіологічним, так і соціальним) на конкретній території;
- пільги та їх доступність для окремих категорій населення;
- доступність та якість послуг, що надаються установами та спеціалістами системи соціального обслуговування.

Інші показники соціального захисту необхідно дослідити стосовно конкретних категорій населення, що є об’єктами соціального захисту.

Так, для проведення соціологічного дослідження соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб також необхідно сформулювати показники, в межах яких можна вирішити завдання такого дослідження. Держава у нормативно-правовій базі намагається визначити показники соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб.

Так, відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» студенти із числа внутрішньо переміщених осіб мають право на отримання освіти [29]. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» держава забезпечує дітям, зареєстрованим як ВПО, зокрема тим, хто навчається за денною формою навчання у закладах вищої освіти, – до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, державну цільову підтримку для здобуття вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах. Державна цільова підтримка для здобуття вищої освіти Міністерство освіти і науки України (МОН), відповідно до частини 4 статті 11 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо

переміщених осіб», координує формування мережі навчальних закладів та доводить до них державне замовлення на підготовку фахівців та кадрів з урахуванням кількості ВПО та з метою забезпечення реалізації їхнього права на освіту. Зокрема, був розроблений і до сих пір є чинним механізм, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року № 450. Відповідно до нього, керівники вищих навчальних закладів, в разі наявності таких абітурієнтів, мають можливість звернення з пропозицією щодо внесення змін до обсягу державного замовлення до центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить даний навчальний заклад, уповноваженого надати або розмістити додаткові місця державного замовлення з урахуванням напрямів підготовки (спеціальності), обраних вступниками [7].

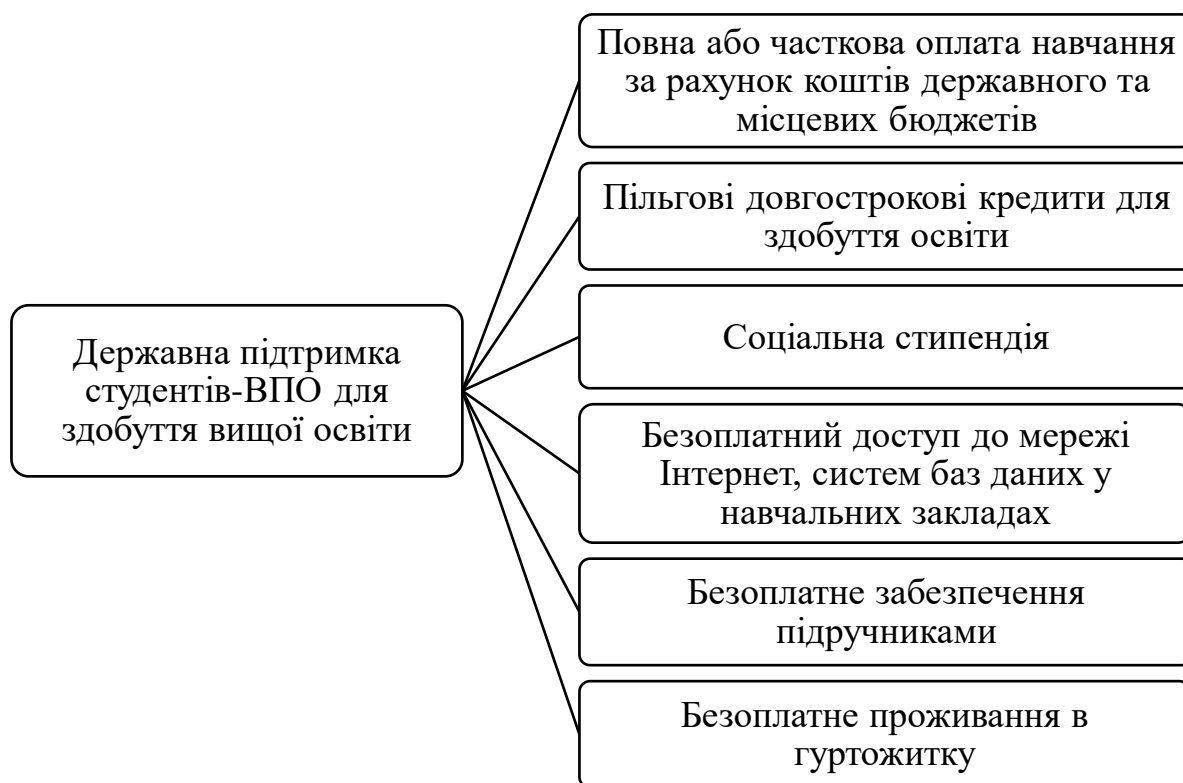

Рисунок 1.2 – Державна підтримка студентів з числа ВПО для здобуття вищої освіти

Щодо забезпечення соціальними стипендіями студентів із числа внутрішньо переміщених осіб, то всі ВНЗ України реагують належним чином, відпрацювавши чіткий механізм у задоволенні зазначеного права студентів-ВПО. Також Міністерство освіти і науки України надсилає листи, роз'яснення,

інструкції щодо здобуття вищої освіти студентами із числа внутрішньо переміщених осіб, з рекомендаціями керівникам відповідних навчальних закладів [18].

Серед найбільш поширених проблем реалізації права на освіту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб, що стосуються навчального процесу, виділяють такі:

- необхідність ліквідації академічної різниці, котра в окремих випадках становить велику кількість навчальних дисциплін;

- перезарахування раніше складених предметів. У зв'язку з відсутністю завірених копій залікових книжок, оригіналів особових справ тощо, вищі навчальні заклади часто відмовляють студентам у перезарахуванні раніше складених предметів, що спричинює збільшення академічної заборгованості;

- неможливість отримання оригіналів документів із попереднього місця навчання [40].

Крім цього, студенти із числа внутрішньо переміщених осіб сильно відчують таку проблему, як відсутність достатньої кількості місць у студентських гуртожитках.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що основними показниками соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб є:

- повна або часткова оплата навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;

- надання в установленому законодавством порядку пільгових довгострокових кредитів для здобуття вищої освіти та професійно-технічної освіти в порядку, встановленому законодавством;

- безоплатне забезпечення підручниками студентів із числа внутрішньо переміщених осіб;

- безоплатний доступ студентів з числа внутрішньо переміщених осіб до Інтернету, баз даних у державних та комунальних закладах освіти;

- безоплатне проживання студентів з числа внутрішньо переміщених осіб у студентських гуртожитках – для учнів професійно-технічних навчальних закладів;

- забезпечення проживання студентів із числа внутрішньо переміщених осіб, які є студентами вищих навчальних закладів, в студентських гуртожитках з пільговою оплатою в розмірі, визначеному ВНЗ в порядку, установленому законодавством;

- забезпечення безоплатного доступу до електронних версій підручників, навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів;

- виплата соціальної стипендії;

- створення он-лайн бібліотек і освітніх порталів для дистанційного навчання та підготовки для вступу до вищих або професійно-технічних закладів освіти дітей, які проживають на тимчасово окупованих територіях або на території, на якій органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження;

- розроблення державної підтримки програм інтернет-освіти (через дистанційні модулі) та процедури сертифікації даної освіти;

- створення умов для підтримки закладів вищої освіти, що переміщені з тимчасово окупованих територій або з території, на якій органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження та ін.

Соціологічне дослідження, на думку соціологів, є системою логічно послідовних методичних, методологічних і організаційно-технічних процедур, підпорядкованих єдиній меті: отримати точні об'єктивні дані про досліджуване соціальне явище [11].

Лідерство в будь-якому соціологічному дослідженні відводиться методології. У науковій літературі поняття «методологія» має чимало визначень. В. Піча визначає методологію соціологічного дослідження як невід'ємну частину та особливу галузь соціологічного знання, що містить у своєму змісті набір принципів та методів організації, теоретичні та емпіричні

соціологічні знання, систему норм та правил проведення соціологічних досліджень [24].

Соціологічне дослідження соціального захисту студентів з числа внутрішньо переміщених осіб – це сукупність процедур, що спрямовані на збір та аналіз даних щодо системи забезпечення прав і можливостей студентів з числа внутрішньо переміщених осіб. Метою соціологічного дослідження є виявлення того, чи задовольняє система соціального захисту ключові потреби студентів з числа внутрішньо переміщених осіб.

Для проведення соціологічного дослідження соціального захисту студентів з числа внутрішньо переміщених осіб існує велика кількість методів збору соціальних даних. Найбільш прийнятними для дослідження потреб студентів з числа внутрішньо переміщених осіб є такі (рис. 1.3) [13]:

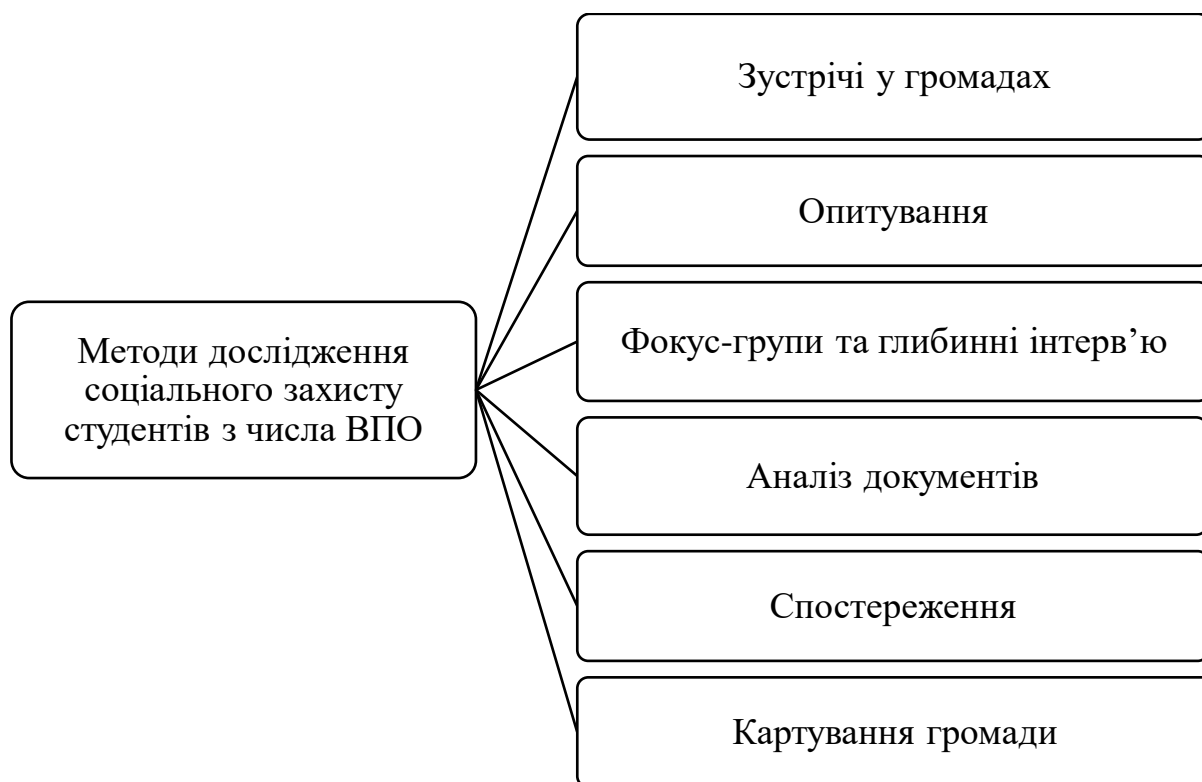

Рисунок 1.3 – Методи дослідження соціального захисту студентів з числа ВПО

- Зустрічі у громадах – є найпростішим та найдешевшим способом дослідження потреб студентів з числа ВПО. Завдяки таким зустрічам є можливість зібрати разом найактивніших місцевих внутрішньо переміщених

осіб для обговорення важливих питань, які їх хвилюють, та висловлення ключових побоювань та пропозицій.

- Опитування – є одним з найбільш затратних за часом та матеріальними ресурсами методів. Одночасно даний метод є майже незамінним для отримання достовірної інформації щодо масштабів потреб внутрішньо переміщених осіб, основних бар'єрів на шляху їх задоволення та рівня задоволеності користуванням соціальних послуг. Метод опитування – особливо важливий у тих ВНЗ, котрі мають величезну кількість студентів із числа внутрішньо переміщених осіб.

- Фокус-групи та глибинні інтерв'ю – якісні методи збору даних, тобто вони не зможуть дати кількісні показники (масштаби проблеми, рівень оцінювання будь-чого у ВНЗ, типові шляхи поведінки тощо), однак дозволять зібрати більш детальну інформацію про ставлення студентів із числа внутрішньо переміщених осіб до тих чи інших видів допомоги, досвід користування різними сервісами, сподівання та мотиви поведінки ВПО. Зазначені методи потрібно застосовувати при невеликій кількості студентів із числа внутрішньо переміщених осіб у ВНЗ.

- Аналіз документів – є кабінетним методом дослідження, котрий є недорогим і відносно швидким у порівнянні з опитуваннями, проведенням фокус-груп або інтерв'ю. При аналізі документів можуть бути досліджені статистичні дані, попередні звіти з оцінювання потреб, статутні документи провайдерів послуг – тобто даний метод дає змогу проаналізувати великий обсяг інформації, що подана у різних форматах.

- Спостереження – є методом, що дозволяє дослідити особливості поведінки та проблеми студентів із числа внутрішньо переміщених осіб у певних ситуаціях (при отриманні допомоги, консультаційних послуг та ін.). При цьому при спостереженні існує можливість отримання нейтральної інформації щодо ключових проблем студентів із числа внутрішньо переміщених осіб без особистої думки його учасників.

- Картування громади – є методом збору даних, що дає можливість відразу у графічному вигляді відобразити інформацію про наявність та доступність тих або інших соціальних послуг для студентів із числа внутрішньо переміщених осіб. Перевагою даного методу є те, що відображена інформація може постійно оновлюватися та доповнюватися за потребою [13].

Кожен із вищезазначених методів має власні переваги, обмеження та особливості застосування. При виборі кількісної методології, тобто при обранні в якості методів масового опитування, певних видів спостережень та аналізу документів, потрібно продумати вибірку дослідження. Це означає отримати відповідь на питання «Яку частину об'єкта потрібно вивчити, щоб отримати достовірні дані?». Так, при плануванні опитування необхідно розуміти, скільки людей має бути опитано. Сенсом вибірки є забезпечення досягнення цілей дослідження без залучення до опитування кожного представника генеральної сукупності, що дозволяє ефективно використовувати часові, фінансові й трудові ресурси.

Також кожен з перелічених методів передбачає створення відповідного інструментарію – гайду для фокус-групи, анкети, картки спостереження та ін. Варто зробити тестування, тобто пілотаж розроблених матеріалів. При опитуванні анкету необхідно апробувати на кількох людях з метою оцінки того, наскільки зрозумілими є запитання та відповіді для людей, яких планується опитувати. Крім цього, може виникнути необхідність додати в анкету певні запитання або збільшити кількість варіантів відповідей.

При обранні методу або методів, що підходять для вирішення поставлених завдань, та розробці інструментарію, потрібно оцінити наявні фінансові, матеріальні, кадрові та інші ресурси. Саме це надасть можливість зрозуміти, чи вийде провести дослідження власними силами, чи необхідно буде залучати певних фахівців або додатковий бюджет на проведення дослідження.

Необхідно підкреслити, що не потрібно розтягувати збір даних на значний термін, адже зібрана інформація може значно різнитися на початку та наприкінці вивчення потреб (наприклад, якщо скасують певний вид допомоги

студентам із числа внутрішньо переміщених осіб тощо). А після збору необхідної інформації, треба переходити до аналізу даних, написання звіту та вироблення рекомендацій для керівництво ВНЗ та інших зацікавлених осіб. Від правильно використаних методів, повноти та достовірності оцінки залежить, чи стане проведене дослідження поштовхом до змін у задоволенні потреб студентів із числа внутрішньо переміщених осіб.

1.3. Міжнародний та український досвід соціологічних досліджень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб

Аналіз міжнародного досвіду соціологічних досліджень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб дав змогу відібрати дослідження, що охоплюють такі країни: Колумбія, Грузія, Ірак та Сирія (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Міжнародні соціологічні дослідження соціального захисту внутрішньо переміщених осіб

№	Країна	Термін переміщення	Причини переміщення
1	Колумбія	2003–2004 рр.	Внутрішній збройний конфлікт між урядом Колумбії та ліворадикальними партизанськими угрупованнями FARC-EP й ELN, що тривав з 1964 до 2017 року.
2	Грузія	1992–1993 та 2008 рр.	Масові етнічні чистки в ході збройних конфліктів в окупованих регіонах Абхазії та Південної Осетії, які тривали у 1992–1993 рр. та серпні 2008 р.
3	Ірак	2013–2015 роки.	Збройний конфлікт між урядом Іраку та терористичним угрупованням ІДІЛ, який тривав у 2013–2018 роках.
4	Сирія	2018–2019 рр.	Внутрішній збройний конфлікт між урядом Сирії та збройними опозиційними угрупованнями, що триває з 2011 року.

Матеріали щодо даних країн були відібрані з огляду на таке:

1. Більшість людей в Колумбії були вимушені переселитися через внутрішній збройний конфлікт.

2. Більшість внутрішньо переміщених осіб в Грузії були вимушені переселитися через збройні конфлікти із Російською Федерацією, що створила угруповання в Абхазії та Південній Осетії.

3. Криза вимушеного переміщення в Іраку та Сирії найбільш наближена за часом.

1. Колумбія.

За різними оцінками, з 1985 до 2004 року було переміщено від 1,8 до 3 мільйонів колумбійців. Станом на 2002 рік понад 500 тис. осіб шукали підтримки у рамках державних програм допомоги [45].

В ході дослідження було опитано 532 внутрішньо переміщених осіб та проаналізовано базу даних, яка містить інтерв'ю з 15170 сім'ями ВПО.

У дослідженні представлений досвід WFP у розробці методології з метою кращого розуміння потреб внутрішньо переміщених осіб в Колумбії. Станом на 2002 рік в Колумбії була відсутня національна система моніторингу безпеки та захисту ВПО, тому інформація, опублікована урядовими установами, часто була надто загальною або неперевіреною. Крім того, було можливе маніпулювання даними щодо внутрішньо переміщених осіб задля політичних цілей.

Підхід WFP до дослідження потреб ВПО в Колумбії стосувався як короткотермінових питань нагальних потреб у продовольстві, так і довгострокових питань підтримки життєдіяльності та здобуття самодостатності, зокрема освіти. В Колумбії WFP розробила та вдосконалила свою методологію оцінювання ВПО з метою кращого розуміння вразливих місць щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб на різних етапах переміщення. У дослідженні була висловлена думка, що методологія оцінювання може відігравати важливу роль в розумінні потреб внутрішньо переміщених осіб та подальшій діяльності, спрямованій на їх задоволення.

На першому етапі дослідження був проведений огляд відповідних вторинних джерел. Важлива інформація включала: фактори, які стоять за переміщенням, ідентифікацію груп внутрішньо переміщених осіб, різні потреби внутрішньо переміщених осіб у часі. Дана інформація дала контекст для розуміння того, як вивчити та аналізувати потреби, в тому числі й соціальні, внутрішньо переміщених осіб. Важливо, щоб потреби населення з приймаючих територій вивчалися разом з потребами ВПО.

На другому етапі в 2001 році WFP з партнерами провели дослідження потреб серед сімей внутрішньо переміщених осіб. Дані були зібрані за допомогою 76 структурованих інтерв'ю за участі 532 внутрішньо переміщених осіб. Анкета була розроблена відповідно до Посібника з оцінки WFP щодо надзвичайних потреб, вказівок та контрольних списків партнерських установ. Окрім збору даних про загальні соціально-економічні показники, тематичне дослідження було розроблене для оцінки потреб шляхом вимірювання балів на основі відносно повного набору показників безпеки та соціального захисту. В оцінці було розглянуто два сценарії – до і після переміщення [45].

На третьому етапі в 2002 році на підставі результатів першого та другого етапів WFP найняла місцевого консультанта для попереднього аналізу бази даних внутрішньо переміщених осіб «El Sistema de Informacion Sobre la Poblacion por la Violencia», зібраної соціальним секретаріатом Римокатолицької церкви в Колумбії. Особливе значення мали дані, що пов'язані з різною вразливістю під час різних фаз переміщення, вразливістю міських та сільських територій та втратами активів відповідно до груп населення. Таким чином, аналіз бази даних був структурований для визначення змін в соціально-економічних характеристиках домогосподарств внутрішньо переміщених осіб до та на різних етапах переміщення. Дана база даних стала одним з найкращих джерел інформації про внутрішньо переміщених осіб в Колумбії, так як має величезне охоплення внутрішньо переміщених осіб.

В цілому, в дослідженні підкреслюється, що методологія дослідження, розроблена WFP в Колумбії, забезпечує серйозну основу для розробки

критеріїв оцінювання у стандартизований спосіб, що дозволяє уникнути маніпуляцій. Методика дослідження забезпечує набагато більш глибоке розуміння того, хто такі внутрішньо переміщені особи, які в них вразливості та яких видів допомоги вони потребують.

Зокрема, було досліджено доступ до освіти. Дослідження показало, що тільки 23% переміщених дітей відвідують школу – хоча школи безкоштовні для всіх колумбійців, проте оплата за книги, форму, інші збори роблять освіту недоступною для більшості сімей внутрішньо переміщених осіб. Також на освіту витрачається взагалі тільки 3% бюджету вибіркових домогосподарств, при цьому опитані ВПО повідомили, що не можуть собі дозволити витрати, пов'язані з освітою у школах. Вища освіта в Колумбії не була однією з потреб для сімей ВПО, оскільки з раннього віку діти йшли працювати, щоб вижити.

На основі результатів дослідження WFP змогли представити колумбійським органам, які опікувалися справами внутрішньо переміщених осіб, огляд поточної ситуації та рекомендувати практичні рішення щодо поліпшення умов життя ВПО.

2. Грузія.

За даними Міністерства у справах вимушено переміщених з окупованих територій осіб, біженців та розселення Грузії, станом на кінець 2008 р. в Грузії було офіційно зареєстровано 222248 внутрішньо переміщених осіб, які були вимушені переїхати в ході першого конфлікту. За даними ОСНА, Агенції цивільного реєстру Міністерства юстиції Грузії та Міністерства у справах вимушено переміщених з окупованих територій осіб, біженців та розселення Грузії, в ході другого конфлікту (2008 р.) до Грузії виїхало ще 133056 внутрішньо переміщених осіб [56].

Протягом майже 20 років скрутне становище внутрішньо переміщених осіб залишається одним з найболючіших аспектів грузинської реальності. Оскільки внутрішньо переміщені особи складають більше 5% усього населення, внутрішнє переміщення створювало значні та багатогранні проблеми для соціально-економічного розвитку та стабілізації країни. Події літа 2008 року не

тільки збільшили чисельність внутрішньо переміщених осіб, а мали й інші наслідки для ситуації з внутрішньо переміщеними особами в Грузії. В липні 2008 року після тривалого процесу переговорів був прийнятий План дій щодо реалізації Державної стратегії стосовно внутрішньо переміщених осіб, які піддаються переслідуванням, проте в результаті літнього конфлікту плани уряду Грузії щодо допомоги та захисту внутрішньо переміщених осіб довелося переглянути у зв'язку зі значною зміною попередніх умов реалізації Плану дій.

На момент проведення оцінки як уряд Грузії, так і міжнародне співтовариство направляли серйозні зусилля та ресурси на те, щоби полегшити становище внутрішньо переміщених осіб, особливо у зв'язку з тим, що повернення стало неможливим.

Для кращого планування заходів, спрямованих на поліпшення життя внутрішньо переміщених осіб, важливо зрозуміти, як їхня життєдіяльність стосується життєдіяльності широких верств населення. В дослідженні пропонується розглядати статус внутрішньо переміщених осіб як додатковий вимір вразливості людини або домогосподарства та розробити спеціальні програми, які б вирішували конкретні проблеми, з якими стикаються ВПО, та пов'язати ці програми з тим, як і чому вони є внутрішньо переміщеними особами.

Дослідження в основному спиралося на існуючі джерела даних, але велика частина інформації та розуміння проблем внутрішньо переміщених осіб була отримана під час низки поїздок до районів з високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб, багаточисленних відвідувань центрів колективного проживання та установ, які працювали над даною проблемою, інтерв'ю з внутрішньо переміщеними особами, посадовими особами, експертами й іншими особами, котрі займалися питаннями внутрішньо переміщених осіб. Дослідження не охоплювало увесь спектр проблем, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, що було пов'язано з недостатньою чи ненадійною інформацією щодо реального становища внутрішньо переміщених осіб, нестачею якісних польових досліджень та відсутністю

загального розуміння пріоритетних проблем та цілей політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Дослідження показало, що в деяких населених пунктах для внутрішньо переміщених осіб відсутні школи, загальною проблемою є недоступність навчальних матеріалів та підручників через їхню вартість – книги можуть коштувати як щомісячна допомога для внутрішньо переміщених осіб, підручники недоступні для більшості дітей у центрах колективного проживання, хоча також є випадки, коли вчителі принижують дітей за відсутність підручників, крім того, практично всі діти-внутрішньо переміщені особи у центрах колективного проживання скаржаться на відсутність оздоровчих або спортивних споруд. Хоча молодь – внутрішньо переміщені особи має рівний доступ до вищої освіти та право відвідувати державні вищі навчальні заклади безкоштовно, якщо вони складають вступні іспити, їхній обмежений доступ до якісної середньої освіти насправді ускладнює цей процес – для студентів, які не проживають у великому місті, вступ до ВНЗ та переїзд до міста може бути проблемою через обмежені фінансові ресурси родини, а відсутність спеціальних програм для внутрішньо переміщених осіб часто призводить до того, що діти у бідних сім'ях внутрішньо переміщених осіб вважають за краще працювати, а не продовжувати освіту. Близько 26% внутрішньо переміщених осіб або не закінчили середню освіту, або мають лише початкову освіту, або не мають офіційної освіти, тому частка внутрішньо переміщених осіб, що взагалі не мають офіційної освіти, становить 17%, вищу освіту мають тільки 22% внутрішньо переміщених осіб.

3. Ірак.

На кінець липня 2015 р. по всій країні було визначено 3171606 внутрішньо переміщених осіб. Дослідження охопило 5225 внутрішньо переміщених осіб домогосподарств (31585 ос.), які мешкали поза таборами для внутрішньо переміщених осіб [51].

Дане дослідження було організовано гуманітарною ініціативою REACH з метою збору даних про мультікластерні основні потреби внутрішньо

переміщених осіб, які проживають на території Іраку поза таборами для внутрішньо переміщених осіб, та виявлення прогалин у можливостях їхнього забезпечення та захисту.

Ці дослідження використали в Огляді гуманітарних потреб Іраку та Плані гуманітарного реагування на 2016 рік. Результати дослідження допомогли визначити кількісну базу даних, котра, разом з іншими даними, використовувалася для ухвалення рішень щодо планування та визначення пріоритетності сектору та ідентифікації внутрішньо переміщених осіб як представників даної цільової групи. Дослідження також охоплювало пріоритетні потреби внутрішньо переміщених осіб поза таборами.

Опитувальник і показники дослідження було розроблено з урахуванням запитів відповідних зацікавлених сторін. Вибірка була розрахована з використанням даних матриці відслідковування переміщень від Міжнародна організація з міграції за підтримки Уряду України (МОМ) про конкретні місця концентрації внутрішньо переміщених осіб, що не перебувають у таборах в межах кожної мухафази на момент дослідження. Обсяг вибірки для кожного губернаторства становив від 258 до 491 домогосподарств (загалом було охоплено 5225 родин внутрішньо переміщених осіб).

Дані було зібрано за допомогою інтерв'ю на рівні родини внутрішньо переміщених осіб. Для цього дослідження було відібрано домогосподарства, які складаються з одного голови родини і всіх осіб, які проживають в межах домогосподарства, діляться доходами та продуктами харчування, включаючи як членів сім'ї, так й інших осіб. Інтерв'ю проводилося арабською мовою з використанням програмного забезпечення Open Data Kit на портативних пристроях для введення даних. Дослідження охоплювало чотирнадцять з вісімнадцяти районів країни, за виключенням тих районів, де є проблеми з безпекою та авторизацією під час збору даних.

Після попереднього аналізу гуманітарна ініціатива REACH представила висновки щодо проблем внутрішньо переміщених осіб Іраку, які проживають поза таборами – було виявлено, що у найближчому майбутньому

пріоритетними потребами залишаються продовольча безпека та доступ до сталих житлових умов. Щодо освіти, то діти лише 20% оцінених домогосподарств внутрішньо переміщених осіб отримували відповідну шкільну освіту, а вища освіта навіть не оцінювалася.

4. Сирія.

Станом на березень 2019 р. в 669 громадах, в яких проводилося дослідження, було зафіксовано 92942 новоприбулих внутрішньо переміщених осіб, 64059 осіб, які вимушено переїхали з цих громад, зокрема, повторно, 6764 спонтанні повернення осіб до місць постійного проживання з наміром залишатися протягом тривалого періоду часу, але не обов'язково в місцях свого звичайного проживання [54]. Станом на листопад 2019 р. в 176 громадах, в яких проводилося дослідження, загалом зафіксовано 723501 внутрішньо переміщених осіб (150577 домогосподарств), що складає 29% від загальної кількості населення досліджуваних громад.

Дослідження було організовано REACH за методологією AoK. Збір даних було здійснено біженцями з Північно-Східної Сирії, які мешкають у таборах на території Іракського Курдистану, шляхом опитування одного або кількох головних інформаторів у громадах, звідки вони родом. Головних інформаторів було відібрано на основі їхніх знань про внутрішньо переміщених осіб та постійне населення досліджуваних громад, а також їхнього професійного досвіду щодо оцінки оцінюваних потреб.

Результати дослідження є орієнтовними, а не репрезентативними, тому їх не треба узагальнювати по всьому регіону. Через більш низьку надійність віддаленого збору даних у порівнянні з прямим збором даних, для кожного окремого головного інформатора було застосовано систему оцінки достовірності, що заснована на рівні його знань щодо поточної ситуації в секторі, про який повідомлялося.

У 74% громад повідомили про негативний вплив конфлікту на відвідуваність шкіл, у 30% громад повідомили, що діти внутрішньо переміщених осіб у віці від 5 до 11 років не відвідували школу, у 50% громад,

що прийняли нових внутрішньо переміщених осіб, жодна дитина внутрішньо переміщених осіб у віці від 5 до 11 років не відвідувала школу.

Таким чином, існує достатня кількість міжнародних соціологічних досліджень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, але майже відсутні дослідження соціального захисту саме студентів із числа внутрішньо переміщених осіб.

Проаналізуємо найцікавіші та найкорисніші для подальшого використання дослідження потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Соціологічні дослідження соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні

№	Автор	Назва дослідження	Термін проведення
1	ГО «Інститут розвитку та соціальних ініціатив»	Проблеми адаптації та працевлаштування ВПО на Луганщині	січень — лютий 2015 року
2	Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (СММ)	Внутрішнє переміщення внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості в громадах	серпень — листопад 2015 року
3	Київський міжнародний інститут соціології	Звіт за результатами всеукраїнського опитування внутрішньо переміщених осіб та мешканців приймаючих громад	22 липня — 16 серпня 2016 року
4	Міжнародна організація з міграції за підтримки Уряду України (МОМ)	Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами	березень 2017 — вересень 2019 року

1. Масштаб дослідження «Проблеми адаптації та працевлаштування ВПО на Луганщині»: Луганська область; населені пункти: Рубіжне, Сєверодонецьк,

Лисичанськ, Кремінна, Новоайдар, Старобільськ, Попасна, Сватове, Біловодськ, Марківка [31].

Методологія дослідження:

- Проведення вибіркового опитування 500 внутрішньо переміщених осіб, які проживають на території Луганської області, з питань якості надаваних ним послуг з боку органів влади, проблем працевлаштування, адаптації у нових умовах.

- Вибіркове відвідування місць проживання внутрішньо переміщених осіб, центрів зайнятості та приватних підприємців з метою вивчення та оцінки дотримання прав внутрішньо переміщених осіб.

- Опитування представників МСБ Луганської області з метою виявлення їхнього досвіду співпраці з внутрішньо переміщеними особами, потреб та вимог до внутрішньо переміщених осіб під час працевлаштування.

- Метод «таємного клієнта» під час працевлаштування, з метою дослідження ставлення роботодавців до вимушених переселенців та можливостей працевлаштування.

Результатами дослідження стало створення рекомендацій щодо підвищення ефективності механізмів працевлаштування та адаптації внутрішньо переміщених осіб у Луганській області, зокрема, запровадження на рівні обласного, міських та районних центрів зайнятості Луганської області навчального курсу з питань перекваліфікації внутрішньо переміщених осіб; запровадження щоквартальних опитувань щодо ефективності роботи обласного, міських та районних центрів зайнятості, проблем внутрішньо переміщених осіб у сфері професійного навчання.

2. Масштаб дослідження «Внутрішнє переміщення внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості в громадах»: у 19 областях України: Чернівецькій, Вінницькій, Хмельницькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Івано-Франківській, Закарпатській, Харківській, Полтавській, Херсонській, Миколаївській,

Черкаській, Чернігівській, Житомирській, Київській, Львівській, Одеській, Донецькій та Луганській [4].

Методологія проведення оцінки: СММ спілкувалася з внутрішньо переміщеними особами, приймаючими сім'ями, представниками приймаючих громад, а також місцевими органами влади. Члени СММ спілкувалися з внутрішньо переміщеними особами, які мешкають у приміщеннях приватного житлового фонду та центрах компактного проживання, що розташовані у сільській місцевості, містах та приміських зонах як у підконтрольних, так і непідконтрольних уряду районах. 1652 внутрішньо переміщених особи взяли участь в 161 бесіді у фокус-групах та 39 індивідуальних бесідах. У дослідженні загалом взяли участь 1419 внутрішньо переміщених осіб та 233 представники приймаючих громад.

Серед ключових результатів дослідження такі:

- Всі внутрішньо переміщені особи повинні мати рівний доступ до здійснення будь-яких своїх прав.
- Потрібно забезпечити однакове ставлення до внутрішньо переміщених осіб у частині доступу до житла, працевлаштування і соціального захисту.
- Потрібно вжити заходів для відновлення єдності родин і соціальної згуртованості, відродити довіру всередині громад і викоринити упередженість щодо внутрішньо переміщених осіб для їх успішної реінтеграції.

3. Масштаб дослідження «Звіт за результатами всеукраїнського опитування внутрішньо переміщених осіб та мешканців приймаючих громад»: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області; Житомирська, Сумська, Чернігівська, Київська області та м. Київ; Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська області; Миколаївська, Одеська, Херсонська області; Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області; Донбас: Донецька, Луганська області [9].

Дослідження виконане на замовлення Internews Network за фінансової підтримки Уряду Канади

Методологія проведення дослідження: методом особистого інтерв'ю було опитано 1003 внутрішньо переміщених осіб та 1500 мешканців приймаючих громад.

Результати та висновки дослідження дозволили покращити забезпечення інформаційних потреб внутрішньо переміщених осіб та приймаючих громад, підвищити професіоналізм українських ЗМІ в контексті висвітлення конфлікту та вдосконалити комунікації міжнародних гуманітарних організацій зі спільнотами, що уражені конфліктом.

4. Масштаб дослідження «Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами»: 300 територіальних одиниць в усіх регіонах України [10].

Методологія дослідження така: вибіркове опитування 2406 внутрішньо переміщених осіб за допомогою особистих інтерв'ю; вибіркове опитування 970 внутрішньо переміщених осіб за допомогою телефонних інтерв'ю; вибіркове опитування 1227 осіб, які перетинають лінію розмежування, за допомогою особистих інтерв'ю; обговорення у фокус-групах (Львів, Полтава, Миколаїв, Івано-Франківськ, Маріуполь); офіційні дані та відповідні дані з інших джерел.

Результати оцінювання такі: МОМ адаптувала систему, що створена для регулярних зборів, опрацювань та поширень інформації про ситуацію у сфері переміщення, до українських реалій. Моніторинг забезпечує краще розуміння перебігу переміщення, і, крім цього, надає інформацію про місця перебування, кількість, вразливість та потреби внутрішньо переміщених осіб в Україні.

В ході дослідження було зібрано інформацію про соціально-економічні характеристики внутрішньо переміщених осіб на рівні окремих осіб і родин, в тому числі про тенденції та наміри щодо переміщення, освіту, засоби до існування, доступ до соціальних послуг та потреби в допомозі, у 24 областях України та м. Києві.

Таким чином, можна зробити висновок, що існує достатня кількість міжнародних соціологічних досліджень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, але майже відсутні дослідження соціального захисту саме

студентів із числа внутрішньо переміщених осіб. Також проводяться багато досліджень потреб студентів ВПО, в тому числі за фінансової підтримки іноземних фондів та організацій, які оцінюють потреби внутрішньо переміщених осіб. Проте конкретні дослідження соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб відсутні.

Висновки до розділу 1

На підстав аналізу концептуальних підходів до соціального захисту було з'ясовано, що соціальний захист в широкому і вузькому значеннях визначається як сукупність (систему, комплекс) заходів, дій, програм, стратегій та ін., рідше – як систему гарантій (зобов'язань – економічних, правових і соціальних, соціально-економічних, політичних і ін.), систему суспільних відносин, політику або систему державної політики, обов'язок держави, суспільний механізм, соціальний інститут.

На основі аналізу літератури було визначено показники соціологічного дослідження соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб. Основними показниками соціального захисту є: повна або часткова оплата навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; надання в установленому законодавством порядку пільгових довгострокових кредитів для здобуття вищої освіти та професійно-технічної освіти в порядку, встановленому законодавством; безоплатний доступ студентів з числа внутрішньо переміщених осіб до Інтернету, баз даних у державних та комунальних закладах освіти; виплата соціальної стипендії та ін. Виявлення методів соціологічного дослідження соціального захисту студентів з числа внутрішньо переміщених осіб дало змогу зробити висновок, що найбільш прийнятними для дослідження потреб студентів з числа внутрішньо переміщених осіб є: зустрічі у громадах, опитування, фокус-групи та глибинні інтерв'ю, аналіз документів, спостереження та картування громади.

Аналіз соціологічних досліджень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб показав, що існує достатня кількість міжнародних

соціологічних досліджень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, але майже відсутні дослідження соціального захисту саме студентів із числа внутрішньо переміщених осіб. Аналіз соціологічних досліджень соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб в Україні показав, що проводяться багато досліджень потреб студентів ВПО, в тому числі за фінансової підтримки іноземних фондів та організацій, які оцінюють потреби внутрішньо переміщених осіб.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1. Студенти з числа ВПО як об'єкт соціального захисту

Кількість студентів-переселенців, станом на 01.01.2020 року – майже 700000 осіб [19]. Студенти-переселенці мають право на додаткові пільги на навчання та іншу цільову підтримку держави. Про що треба знати ВПО, які планують навчатися в закладах освіти? Види державної підтримки для студентів-переселенців у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки... дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи» та Постанови КМУ від 23 листопада 2016 р. №975, йдеться про те, що студенти мають право на державну цільову підтримку. Так, студенти-ВПО мають право отримати: повну оплату навчання для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем (рівнем вищої освіти). Це можливо у разі зарахування на місця державного (регіонального) замовлення відповідно до умов та правил прийому. Особливістю для переселенця є те, що серед двох осіб, які отримали однакову кількість балів, пріоритет має ВПО; пільговий довгостроковий кредит для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти; безкоштовне або на пільгових умовах проживання в гуртожитках за умови денної форми навчання; пріоритет при переведенні з контракту на бюджет на підставі угод, укладених з ФО або ЮО на навчання на місцях державного (регіонального) замовлення; соціальну стипендію для осіб, які навчаються за державним або регіональним замовленням за денною формою навчання; безоплатне забезпечення підручниками; безоплатний доступ до Інтернету, систем баз даних у державних

та комунальних закладах освіти. Щоб отримати пільги на навчання та інші види допомоги ВПО повинні особисто подати на ім'я керівника відповідного закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти заяву. Документ складається в довільній формі, при цьому повинен містити конкретні види державної цільової підтримки, на які претендує особа. Окрім того, потрібно додати копії документів, які підтверджують статус особи (довідка ВПО або довідка про реєстрацію особи в населеному пункті на лінії зіткнення).

Згідно з офіційною статистикою Міністерства соціальної політики, в Україні зареєстровано 1 684 815 вимушених переселенців із зони АТО та Криму. Станом на 23 серпня 2022 р. кількість ВПО, за дослідженням Міжнародної організації з міграції (МОМ), склала 6,9 млн осіб [57]. Багато з них, виїжджаючи з окупованих територій, не знають про те, що держава «гарантує» їм той чи інший вид матеріальної допомоги.

Для вимушених переселенців законодавчо закріплені допомоги та пільг. *Щомісячна грошова допомога.* Жителі АР Крим, а також окупованих районів Донецької та Луганської областей мають право на отримання щомісячної грошової допомоги від держави. Вона становить [19]:

- для непрацездатних осіб (пенсіонерів, дітей) – 2000 грн. на одну людину (члена сім'ї);
- для інвалідів – 3000 грн. на одну людину;
- для працездатних осіб – 2000 грн. на одну людину.

Період виплати щомісячної грошової допомоги не перевищує 6 місяців. Після закінчення цього терміну необхідно заново подавати заяву, де вказати про відсутність змін, що впливають на призначення грошової допомоги. У наданні такої допомоги можуть відмовити в наступних випадках:

- будь-який з членів сім'ї має у володінні житлове приміщення, розташоване в регіонах інших, ніж тимчасово окупована територія України та райони проведення АТО;

- у володінні сім'ї знаходиться два або більше транспортних засобів (легкові машини, автобуси, вантажівки);

- будь-який з членів сім'ї має на депозитному банківському рахунку кошти суму, що перевищує 10-кратний розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб (в 2016 році відповідна планка становить 1378 грн.).

Для отримання грошової допомоги необхідно оформити «довідку переселенця» в Управлінні праці та соціального захисту населення за місцем тимчасового проживання. З документів з собою необхідно мати лише паспорт громадянина України. Далі з цією довідкою, яка видається на місці, потрібно звернутися в «Ощадбанк» для відкриття поточного рахунку (безкоштовно), куди і буде перераховуватися грошова допомога.

Переселенці, які виїхали на підконтрольну українській владі територію і знімають житло, мають право на отримання субсидій, а з 1 жовтня 2015 Кабінет міністрів України спростив цю процедуру. Субсидії – це допомога держави в оплаті житлово-комунальних послуг і на них мають право абсолютно всі громадяни України, незалежно від прописки, віку, розміру квартири або будинку і так далі. На розмір субсидії впливає тільки рівень доходу. Окремих законів або нормативно-правових актів для нарахування субсидій внутрішньо переміщеним особам немає, тому для них діють загальні правила, про які багато хто не знає. Раніше для нарахування субсидій для тих, хто орендує житло, необхідно було реєструватися в ньому і переоформляти особисті рахунки на ім'я орендаря. Зараз же достатньо лише договору оренди.

У законодавстві не прописано, який саме договір оренди необхідний, чи повинен він бути оформлений нотаріально, завірений ЖЕКом. Крім договору про оренду, необхідно заповнити заяву та декларацію про доходи (із зазначенням доходів усіх, хто фактично проживає у квартирі). Інші документи (довідка про доходи, з податкової, медичні довідки, про несудимість і так далі) від заявника вимагати забороняється. Бланки заяви та декларації, а також приклади їх заповнення, можна знайти на сайті Міністерства соціальної

політики в розділі «Все про житлові субсидії». Кабінет міністрів розробив спеціальний калькулятор субсидій, де можна розрахувати її орієнтовний розмір. Працює він просто: необхідно ввести кількість осіб, які зареєстровані в квартирі (або фактично проживають), їх сукупний дохід за місяць і суму комунальних, яку ви платите (в середньому). І через кілька секунд висвітиться приблизна сума субсидії. У нарахуванні субсидій можуть відмовити у разі вчинення одноразової оплати за останні 12 місяців, сума якої перевищує 50000 гривень. Це стосується покупки земельної ділянки, квартири (будинку), автомобіля, транспортного засобу (механізму), будівельних матеріалів, інших товарів довгострокового вжитку або оплати послуг з будівництва, ремонту квартири (будинку) або автомобіля, транспортного засобу (механізму), телефонного (в тому числі мобільного) зв'язку, крім житлово-комунальних послуг у межах соціальної норми житла та соціальних нормативів користування житлово-комунальними послугами та медичних послуг, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності. Субсидія призначається строком на 12 місяців (а не тільки на опалювальний сезон), після чого продовжується автоматично. Додаткову інформацію про нарахування субсидій можна дізнатися за телефоном гарячої урядової лінії: 0-800-507-309 [19].

Згідно комплексної державної програми з підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року (затверджена постановою Кабміну від 16 грудня 2015 р. № 1094), одним із завдань є забезпечення права внутрішньо переміщених осіб на житло. Зокрема, планується створення реєстру об'єктів нерухомості (незавершеного будівництва, кинутих житлових будинків, котеджних містечок і так далі, модульних будівель для тимчасового проживання), напрацювання моделей надання їх в оренду на пільгових умовах, а також створення соціального житлового фонду у містах (гуртожитки) для надання в оренду переселеним громадянам на пільгових умовах.

3 березня 2022 р. уряд став реалізовувати анонсовану Президентом України масштабну програму допомоги українцям, які вимушено покинули свої домівки через бойові дії. Основними напрямками програми є гроші, робота, житло.

Відповідно до закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», держава зобов'язана надавати переселенцям безкоштовне житло у тимчасове користування (оплачуються тільки комунальні послуги), проте вирішувати цю проблему на практиці можуть тільки місцеві органи влади, які мають формувати спеціальний фонд житла (санаторії, будинки відпочинку, готелі, гуртожитки і так далі), де можуть жити переселенці [29]. На сайті Міністерства соціальної політики, крім гарячої урядової лінії, по будь-яких питань переселенцям рекомендують звертатися в Міжвідомчий координаційний штаб. Все той же сайт Мінсоцполітики дає посилання «Інформація по наявності вільних місць для розміщення», де є інтерактивна карта України з інформацією про те, скільки є вільних місць у кожній з областей для безкоштовного або пільгового поселення. Наприклад, станом на 18 січня у Київській області 204 місця для проживання, а у Львівській – 1131 [19].

У кожній області, крім Харківської, були місця для поселення, виникає тільки питання, як цим скористатися і куди звернутися. У Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ (саме на їхньому сайті розташована інтерактивна карта) рекомендують звертатися в регіональні державні адміністрації (номери телефонів додаються) за місцем перебування.

Права і свободи внутрішньо переміщених осіб та особливості роботи з ними закріплені в таких міжнародних документах, як «Керівні принципи з питань про переміщених осіб всередині країни» УВКБ ООН та IV Женевська конвенція. Міжнародний досвід показує, що вирішення проблем та задоволення потреб ВПО є предметом професійної діяльності соціальних працівників. Соціальна підтримка ВПО у світі почала розвиватися фактично відразу після Другої світової війни і сьогодні регулюється таким міжнародним документом,

як «Переміщені особи», ухваленим у 2012 р. Міжнародною федерацією соціальних працівників [21]. У документі йдеться про те, що робота з переміщеними особами повинна спрямовуватися на забезпечення стійкості, подолання залежності від гуманітарної допомоги, відновлення виробничого потенціалу, відновлення соціо-культурних та громадських структур, а також особистої та колективної спроможності активно сприяти національному та регіональному розвитку. Метою соціальної роботи в таких випадках є сприяння незалежності та розвитку громад, а не їх виживання. Відповідно, послуги для переміщених осіб повинні бути колективними та системними, а не фрагментарними, і надаватися у вигляді разових послуг від приватних осіб.

2.2. Організаційно-правове забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб

Варто зазначити, що студенти, які навчаються на денній формі, за проживання у гуртожитку мають сплачувати не більше 50% загальної суми (конкретну суму визначає заклад освіти). Проте скористуватися такою пільгою можливо, якщо відмовитися від адресної допомоги для ВПО. Наразі для студентів денної форми навчання складає 1000 грн до досягнення 23 років. Тож, перш ніж подавати заяву на цю пільгу, варто дізнатися, скільки коштує проживання в гуртожитку. Щодо студентів ВПО, які навчаються за контрактом, то вони можуть отримати пільговий кредит на освіту. Якщо заклад відмовляє у наданні пільги, то студенти або батьки студентів-ВПО повинні отримати письмову відмову від закладу освіти та звернутися до місцевого департаменту освіти і науки за оскарженням дій керівництва закладу. З відмовою у письмовому вигляді можна звертатися до адміністративного суду. Що варто знати про податкову знижку? Отримати податкову знижку на навчання можуть батьки, чия дитина за контрактом. До неї можна включити суму коштів, яка була сплачена платником податку на користь вітчизняних закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої

освіти для компенсації вартості здобуття відповідної освіти такого платника податку та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення. Однак таким чином, якщо батьки працюють офіційно за наймом, роботодавець сплачує податки, а вони сплачують за навчання дитини, то можуть подати декларацію до податкової й повернути собі частину податків, сплачену роботодавцем. При цьому потрібно надати відповідну квитанцію саме на ім'я батька або мати та копію договору з навчальним закладом.

Законодавством України (зокрема, п. 4 Порядку та умов надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійно-технічної та вищої освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 р. № 975 «Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійно-технічної та вищої освіти») передбачено соціальну стипендію студентам-переселенцям, яка повинна виплачуватися, незважаючи на показники їхньої успішності в навчанні [26].

Відтак, право на соціальні стипендії мають студенти (курсанти), які не перебувають в академічній відпустці, в тому числі з числа дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи (до закінчення навчання у такому закладі, але не довше ніж до досягнення ними 23 років). Таким студентам надається один вид стипендії за їхнім вибором. Студент-внутрішньо переміщена особа, що має право на призначення соціальної стипендії одночасно за кількома підставами, має вибрати одну з підстав на власний розсуд. Студентам-внутрішньо переміщеним особам, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків, може виплачуватися одночасно соціальна та академічна стипендія.

Для отримання соціальної стипендії студент-внутрішньо переміщена особа має звернутися до вишу, де він/вона навчається, з такими документами [29]:

- Заявою про отримання соціальної стипендії.
- Копією паспорту громадянина України.

- Копією свідоцтва про народження.
- Копією ідентифікаційного коду.
- Копією студентського квитка.
- Копією довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

У заяві мають бути зазначені такі дані:

- прізвище, ім'я та по-батькові заявника;
- число, місяць, рік народження заявника;
- зареєстроване (міститься в паспорті) та фактичне місце проживання (міститься в довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи);
- підстава для отримання соціальної стипендії (перебування на обліку як внутрішньо переміщеної особи є підставою для отримання соціальної стипендії, про що слід зазначити в заяві).

Далі вищий навчальний заклад формує особову справу студента-заявника та передає протягом 10 робочих днів її завірену копію до органу соціального захисту населення за місцем знаходження даного вищого навчального закладу. Наприклад, якщо студент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого звернувся із заявою для отримання соціальної стипендії до адміністрації свого вищого навчального закладу, справа передається до управління праці та соціального захисту населення Адміністрації Київського району міста Харкова.

Орган соціального захисту населення в п'ятиденний строк з дня отримання завіреної копії особової справи вносить відомості про студента-внутрішньо переміщеної особи до Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги, формує персональну облікову картку.

Соціальна стипендія призначається на весь період навчання, починаючи з місяця звернення щодо її надання, та виплачується щомісяця в такому розмірі [28]:

- студентам (курсантам) вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, які мають право на призначення соціальних стипендій, – 750 гривень;

- студентам (курсантам) закладів вищої освіти III-IV рівня акредитації, які мають право на призначення соціальних стипендій, – 1000 гривень;

- студентам (курсантам) закладів вищої освіти I-IV рівня акредитації з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також студентам (курсантам), які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків, – 2000 гривень.

Розміри соціальної стипендії, зазначені в цьому пункті, зменшуються:

- студентам індустріально-педагогічних закладів вищої освіти I-II рівня акредитації, які навчаються за програмами підготовки майстрів виробничого навчання і забезпечуються безоплатним триразовим харчуванням, – на 50 %, а тим, що забезпечуються безоплатним одноразовим харчуванням, – на 20 %;

- курсантам ЗВО, які перебувають на державному утриманні, – на 50 %.

Соціальну стипендію Верховної Ради України виплачують у розмірі, встановленому постановою Верховної Ради України «Про заснування соціальних стипендій Верховної Ради України для студентів вищих навчальних закладів з числа дітей-сиріт та дітей з малозабезпечених сімей» від 24 жовтня 2002 р. № 218-IV.

У разі, коли навчання студента (курсанта), який отримує соціальну стипендію, завершується до закінчення місяця або коли він вибуває з навчального закладу до закінчення терміну навчання, йому виплачують стипендію в повному обсязі за останній місяць навчання.

У період тимчасової непрацездатності, підтвердженої довідкою закладу охорони здоров'я, студентів (курсанту) виплачують стипендію в призначеному розмірі.

Студентам (курсантам), які постійно проживають на території населеного пункту або навчаються в навчальному закладі, що розташований у населеному пункті, якому надано статус гірського, розмір соціальної стипендії, призначений відповідно до цього Порядку, збільшується на 20 відсотків.

Крім того, звертаємо увагу й на інші види державної цільової підтримки дітей-внутрішньо переміщених осіб:

- повна оплата за навчання для здобуття професійно-технічної та вищої освіти (у разі зарахування на місця державного (регіонального) замовлення);
- надання пільгових довгострокових кредитів (у разі зарахування на навчання згідно з угодами, укладеними між вищим навчальним закладом та фізичною або юридичною особою);
- соціальні стипендії;
- безоплатне забезпечення підручниками;
- безоплатний доступ до Інтернету, систем баз даних у державних та комунальних навчальних закладах;
- безоплатне проживання в учнівських гуртожитках

Якщо говорити про якість медичної допомоги, то можна виокремити такі проблеми ВПО під час звертання за медичною допомогою [29]:

1. Відсутність у таких осіб медичної документації.
2. Неналежний доступ до інформації про заклади охорони здоров'я, у які можна звертатися.
3. Відсутність проведення первинного медичного огляду всіх ВПО.
4. Медпрепарати для цих осіб є дорогими, і здебільшого хворим доводиться купувати їх за власні кошти.
5. Відсутність фінансування або нецільове використання коштів, виділених на забезпечення належного рівня доступу ВПО до медичної допомоги.
6. Доступ ВПО до безоплатних медичних послуг часто невиправдано пов'язаний із узяттям на облік і реєстрацією місця проживання.
7. Більшість медичного персоналу не володіє інформацією щодо аптек, де ВПО можуть придбати на пільгових умовах або безоплатно медичні препарати.
8. Дефіцит медичних препаратів чи процедур, які життєво необхідні для хворих, які їх потребують (наприклад, гемодіалізу). Проблемою є ускладнений доступ внутрішньо переміщених осіб до інформації про те, куди і як можна звернутися за медичною допомогою, як відстояти своє право на безкоштовні медичні послуги.

28 жовтня 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив Порядок переведення на навчання за кошти державного бюджету окремих категорій здобувачів фахової передвищої, вищої освіти, які були зараховані на навчання до 2021 року включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних або юридичних осіб [19].

До цієї категорії належать:

- діти загиблих захисників України: діти (особи з їх числа у віці до 23 років) загиблих (померлих) осіб, зазначених у статті 10-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту» (категорія 1);
- учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни: особи, визнані учасниками бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту» (категорія 2);
- діти учасників бойових дій: діти (особи з їх числа у віці до 23 років) учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту» (категорія 3);
- жителі особливо небезпечних територій: особи, які проживають на (перемістилися з) тимчасово окупованій Російською Федерацією території України в умовах воєнного стану, на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) на території територіальних громад, що станом на 15 жовтня та 15 лютого відповідного року включені до переліку, затвердженого Мінреінтеграції (категорія 4).

Очікувана у 2022 році кількість таких студентів складе 87 тисяч. Нині підтверджено приблизно 46 тисяч [58].

2.3. Задоволення потреб студентів із числа ВПО: проблеми та напрями вирішення

Після початку повномасштабного вторгнення понад 11 млн українців були змушені переселитися у безпечніші області країни чи за кордон. Держава намагається допомогти вимушеним переселенцям. Підтримку ВПО, яку запустив уряд, можна поділити на три напрями (рис. 2.1):

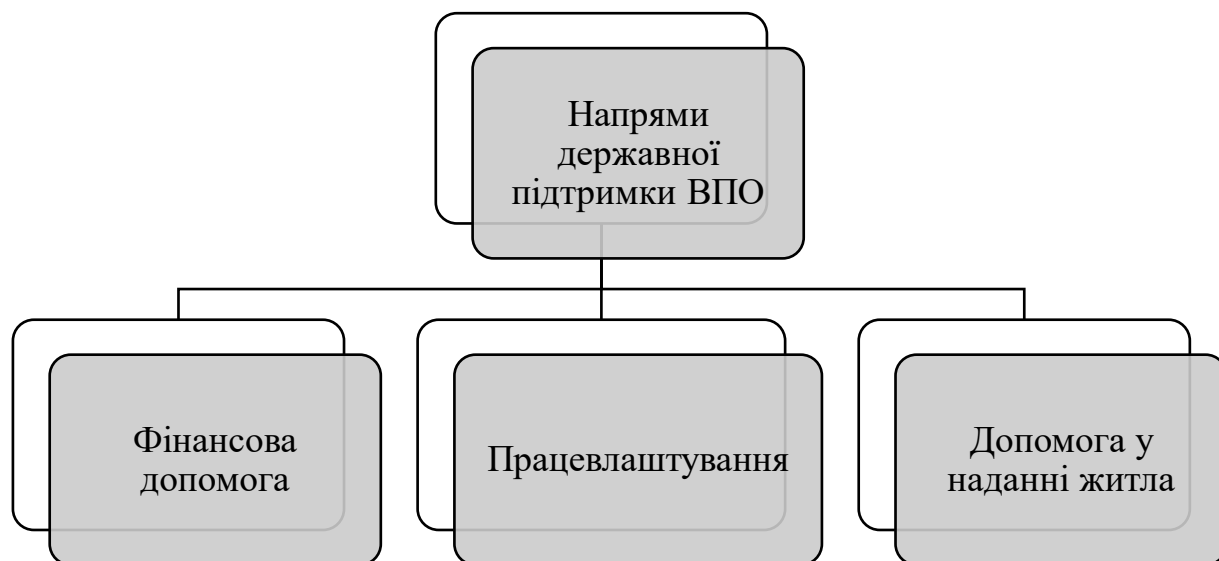

Рисунок 2.1 – Напрями державної підтримки ВПО

- Фінансова допомога. Запроваджена щомісячна виплата по 2 тис грн кожному, хто виїхав з районів активних бойових дій. Оформлення допомоги відбувається через «Дію» з виплатою на картку. З одного боку – жодних паперів чи бюрократії. З іншого – важливо не забувати формувати електронний варіант реєстрації як ВПО у відповідній територіальній громаді для отримання допомоги з подальшим інформуванням місцевих рад.

Крім того, запроваджена щомісячна виплата 3 тис грн на дитину батькам, які через війну вимушено переїхали у безпечні регіони. Особи з інвалідністю теж отримуватимуть по 3 тис грн щомісяця. Така підтримка коштуватиме бюджету 13 млрд грн щомісяця.

- Робота. Роботодавцям виплачують по 6,5 тис грн за кожного

працевлаштованого переселенця. Ці кошти бізнес витратить на оплату праці таких працівників. Це позитивний крок, оскільки саме працевлаштування ВПО повинно бути основою їх підтримки.

Особисті резерви та можливості бюджетної підтримки поступово вичерпуюватимуться, тому надзвичайно важливо сприяти самозабезпеченню переміщених осіб і водночас відновлювати економіку. Для цього внесені зміни до законодавства щодо підтримки бізнесу: знижені податки, запроваджені доступні кредити, проведена масштабна дерегуляція (декларативна система роботи та відсутність перевірок).

- Житло. Запроваджена компенсація витрат на оплату комунальних послуг родинам, які безкоштовно прихистили переселенців. Розмір компенсації – близько 450 грн на місяць (14,77 грн на день) за кожного. Уряд також планує компенсувати громадам витрати на комунальні послуги у місцях, де надається тимчасовий прихисток (школи, дитсадки, будинки культури). Усе це коштуватиме 2 млрд грн щомісячно.

Таким чином, якщо всі родини реєструватимуться як ВПО, потреба у видатках держбюджету становитиме близько 28 млрд грн на місяць. Це підтверджують масштаби виплат одноразової матеріальної допомоги (6500 грн) у рамках програми «ЄПідтримка», яка діяла до кінця березня 2022 року. Обсяг виплат за цією програмою становив 22 млрд грн, тоді як загальна кількість зареєстрованих – близько 5 млн осіб, що вимагає виплат майже 32,5 млрд грн.

Ще одним напрямом допомоги є залучення ВПО до роботи на підприємствах, які переїхали у безпечніші регіони. За даними Мінекономіки, 178 бізнесів завершили релокацію із зон бойових дій, з них 67 відновили роботу на нових місцях. Ці підприємства можуть мати вакансії, на які можна найняти переміщених осіб. Для цього слід налагодити комунікацію між органами, що допомагають у релокації, та органами, що реєструють ВПО [17]. Збираючи дані про освіту та досвід роботи ВПО і потім грамотно її передаючи потенційним роботодавцям, можна пришвидшити працевлаштування переміщених осіб, а отже – зменшити потребу в їх соціальному забезпеченні. У цьому можуть

допомогти державні центри зайнятості, які мають отримати інформацію про трудові можливості ВПО та пропонувати їх бізнесу, що відновлює роботу.

Вразливими з початком війни стали й студенти-контрактники, які виїхали із зони бойових дій та втратили можливість платити за навчання. Для такої категорії громадян Кабмін передбачив можливість перейти на бюджетну форму навчання. Перейти на бюджет зможуть особи, які проживають на тимчасово окупованій території, території військових (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні); внутрішньо переміщені особи, які виїхали з таких територій; діти загиблих захисників України, учасників бойових дій; особи, які отримали інвалідність внаслідок війни, та їхні діти.

Студенти цих категорій, зараховані на контракт до 2021 року включно, матимуть змогу продовжувати навчання за кошти держави. Для цього потрібно, щоб ті, хто належить до наведеного вище переліку, звернулися до керівництва освітніх закладів, у яких навчаються, з відповідною заявою. У ВНЗ перевірять, чи дійсно у заявника таке право, і у разі позитивної відповіді задовольнять прохання, перевівши на незайняті місця держзамовлення, виділені на 2022 рік, або на місця, що звільнилися. І, навіть якщо таких не виявиться, держава може збільшити кількість бюджетних місць.

Іншою великою частиною підтримки є пряма допомога ВПО: від будівництва житла до надання продуктів. Останнє – функція органів місцевого самоврядування, які в результаті децентралізації набули достатніх повноважень та стали суттєво спроможнішими інституційно. Вони вирішують такі завдання:

- максимальне сприяння реєстрації ВПО;
- створення зручних можливостей подання ВПО документів на отримання соціальних допомог;
- надання продуктових наборів та питної води;
- організація надання допомоги речами (постільна білизна, засоби гігієни тощо);
- організація надання психологічної підтримки;
- сприяння наданню медичних послуг (налагодження контактів із

сімейними лікарями, медичний огляд, відшкодування вартості життєво необхідних ліків);

- організація надання освітніх послуг дітям дошкільного та шкільного віку, які віднесені до категорії ВПО;
- компенсація оплати комунальних послуг та енергоносіїв, спожитих у тимчасових пунктах проживання.

Для виконання деяких завдань органи місцевого самоврядування залучають допомогу міжнародних донорів, партнерів та міст-побратимів. Розширення такої співпраці дозволить зменшити видатки місцевих бюджетів, які фінансуються з власних доходів або трансфертів з держбюджету, та зберегти фінансову спроможність для подальшої підтримки життєдіяльності громади в умовах суттєвого скорочення місцевих надходжень.

Надання всіх згаданих видів підтримки впливатиме на доходи і видатки державного бюджету та бюджетів соціальних фондів. Пільги зменшуватимуть доходи, тоді як пряма допомога збільшуватиме видатки. За розрахунками Мінфіну, втрати дохідної частини бюджету суттєві. Наприклад, березневі надходження від митниці становлять лише п'яту частину плану: надійшло 6,7 млрд грн при розписі 32 млрд грн. За ПДВ недовиконання планових показників уже у березні становило 7 млрд грн. [20]. Через це уряд зменшив фінансування неперіоритетних напрямів на 107 млрд грн. Ці кошти спрямовані до резервного фонду для подальшого фінансування військових потреб. Компенсувати втрати надходжень уряд зможе передусім шляхом залучення пільгових позик та макрофінансової допомоги.

У таких умовах підтримка ВПО має бути обґрунтованою, а способи її надання – прозорими та ефективними. З точки зору публічних фінансів можливі два механізми:

- окрема велика бюджетна програма;
- багато дрібних бюджетних програм від різних міністерств.

Кожен механізм має свої плюси та мінуси.

Перевага єдиної бюджетної програми – оперативність. Щойно з’являється новий пріоритет – кошти можна швидко перекинути туди, де вони потрібніші. Недоліком такого механізму є менша прозорість використання бюджетних коштів.

З використанням кількох бюджетних програм ситуація протилежна. Очевидною перевагою є більша прозорість та підзвітність використання бюджетних коштів. Крім того – якісніше планування підтримки ВПО в конкретній сфері. Водночас цей варіант має вади: ускладнена координація між відомствами та конкуренція між ними за кошти.

Вважаємо, що перевагу варто віддати другому варіанту: кілька дрібних програм з відомчою відповідальністю за свою сферу. Механізм єдиної бюджетної програми вже застосовувався – мова про ковід-фонд. Як показала практика, це був не найкращий варіант з додатковими ризиками нецільового використання. Крім того, цей варіант не дуже релевантний, оскільки видатки будуть різні за своєю суттю, а у випадку з кількома бюджетними програмами буде мати місце профільна підтримка внутрішньо переміщених осіб.

Механізм підтримки ВПО важливо детально обдумати і з точки зору оцінки наслідків. Адже залучення фінансових ресурсів для допомоги переміщеним особам – це лише половина справи, інша, не менш важлива, – надати таку підтримку максимально ефективно.

Таким чином, шляхи подолання основних проблем, яких зазнає більшість ВПО, визначені як стратегічні напрямки інтеграції, а саме:

- забезпечення права на житло;
- пенсійне та соціальне забезпечення, захист права власності;
- забезпечення доступу ВПО до засобів існування;
- реалізація прав на освіту та медичне обслуговування;
- підтримка приймаючих громад.

Ефективність вирішення поставлених завдань залежить від системної роботи з вивчення ситуації та проблем нової категорії осіб, які потребують державної підтримки. Із цією метою повинно бути передбачено:

- вивчення житлових потреб ВПО;
- оцінка матеріальної шкоди, завданої внаслідок бойових дій;
- аналіз проблем ВПО щодо доступу до послуг (пільг) соціального забезпечення з урахуванням гендерного аспекту, особливих потреб окремих категорій осіб (осіб з інвалідністю, багатодітних сімей, національних меншин тощо);
- здійснення аналізу ринку праці для визначення попиту та потреб ВПО у працевлаштуванні відповідно до їхнього освітньо-кваліфікаційного рівня з урахуванням гендерних аспектів;
- аналіз проблем зайнятості ВПО, наявного попиту на ринку праці приймаючих громад.

Також необхідним є проведення дослідження стану інтеграції ВПО у приймаючі територіальні громади та оцінювання їхніх потреб у розрізі основних категорій, включно з урахуванням статі та віку.

Висновки до розділу 2

Дослідження особливостей студентів із числа ВПО як об'єкту соціального захисту засвідчило, що в роботі з ВПО практикують як короткострокові (кризове втручання, аутріч-робота, орієнтована на завдання модель соціальної роботи), так і довгострокові стратегії втручання, орієнтовані на системно-екологічну модель соціальної роботи та розвиток громад.

Організаційно-правове забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на першому етапі російської агресії (16.03.2014 – 23.02.2022 р.) можна охарактеризувати, як незадовільне. Поява внутрішньо переміщених осіб у нашій країні стала викликом для багатьох усталених практик і яскраво показала неготовність державних соціальних служб до переорієнтації на нові групи клієнтів і бюрократизованість громіздкої управлінської системи. Вона також продемонструвала недостатню професійну компетентність соціальних працівників і виявила потребу у зміні деяких аспектів їх підготовки, зокрема для здійснення мобільних інтервенцій.

На другому етапі російської агресії проти України (з 24.02.2022 р.) організаційно-правове забезпечення соціального захисту студентів із числа ВПО можна вважати задовільним. Зокрема, запроваджена щомісячна виплата по 2 тис грн кожному, хто виїхав з районів активних бойових дій; роботодавцям виплачують по 6,5 тис грн за кожного працевлаштованого переселенця; запроваджена компенсація витрат на оплату комунальних послуг родинам, які безкоштовно прихистили переселенців; можливість студентам-контрактникам перейти на бюджетну форму навчання та ін.

Наразі Україні при плануванні своїх програм для ВПО доцільно брати до уваги міжнародний досвід.

Серед виявлених потреб студентів із числа ВПО можна назвати: відсутність житла, відсутність можливості працевлаштування, втрата можливості платити за навчання та ін.

Шляхи подолання основних проблем, яких зазнає більшість ВПО, визначені як стратегічні напрямки інтеграції, а саме: забезпечення права на житло; соціальне забезпечення, забезпечення доступу ВПО до засобів існування; реалізація прав на освіту та медичне обслуговування; підтримка приймаючих громад. Ефективність вирішення поставлених завдань залежить від системної роботи з вивчення ситуації та проблем нової категорії осіб, які потребують державної підтримки.

РОЗДІЛ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА ПРИКЛАДІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ХАРКОВА В УКРАЇНІ: ПРОГРАМА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Опис програми дослідження

Внаслідок військових дій та окупації частини території, Україна зіткнулася з явищем масового внутрішнього переміщення громадян. Через переміщення люди знаходяться в особливо вразливому стані, оскільки вони вимушені були кинути дім, змінити постійне місце проживання, звичне коло спілкування, часто – навіть сферу діяльності. Це призводить до того, що у внутрішнього переміщених осіб виникають додаткові специфічні проблеми, а відтак – і потреби, котрі мають знайти відповідь з боку держави. Зокрема це проблеми, пов'язані з відсутністю житла, роботи, документів, особливостями реалізації права на соціальний захист та права на освіту.

Оцінювання та вчасне задоволення визначених потреб студентів із числа ВПО – основа для ефективної інтеграції внутрішнього переміщених осіб у громади. Якісна та своєчасна оцінка потреб ВПО – важливий інструмент відповідного врядування і дозволяє враховувати при ухваленні рішень і програм не тільки вразливі категорії населення, що проживають у громаді, їхній кількісний склад і гендерні особливості, а також основні характеристики наявних у них проблем та їхні наслідки.

На сьогоднішній день держава та суспільство опинилися перед необхідністю вирішувати проблеми оперативного забезпечення освітніх послуг для студентів. Забезпечення реалізації прав студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на отримання освіти є вкрай важливим для розвитку молоді та їх можливостей у майбутньому. Також дослідження та вчасне задоволення

соціальних потреб – основа для ефективної інтеграції студентів із числа внутрішньо переміщених осіб в суспільстві.

Було проведено дослідження забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на прикладі закладів вищої освіти Харкова.

Об'єктом дослідження є соціальний захист студентів з числа внутрішньо переміщених осіб.

Предметом дослідження є забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб закладів вищої освіти м. Харкова.

Метою дослідження є виявлення проблем забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на прикладі закладів вищої освіти Харкова.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати потреби студентів із числа ВПО, які навчаються у закладах вищої освіти Харкова
2. Виявити проблеми у забезпеченні соціальними послугами, зокрема освітніми, студентів із числа ВПО, які навчаються у закладах вищої освіти м. Харкова.
3. Визначити напрями вирішення проблем соціального захисту студентів із числа ВПО, які навчаються у закладах вищої освіти м. Харкова.

Дослідження проводилося у кілька етапів. Спочатку була розроблена та остаточно затверджена анкета для проведення опитування, а також формат узагальнення отриманих результатів. На наступному етапі було проведено опитування студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на прикладі закладів вищої освіти Харкова. На завершальному етапі було здійснено аналіз отриманих даних, виділено основні проблеми та розроблено пропозиції щодо їх вирішення.

Для даного дослідження було використано метод групового вибіркового анкетування закритого виду за допомогою використання Google forms.

Анкетування – це найпоширеніший у соціологічній науці метод отримання інформації. Анкетування є різновидом дослідницького методу опитування, що дозволяє на основі письмових відповідей на запропоновані питання виявити точки зору і тенденції, що мають місце в групі респондентів [13].

Існують різні підходи до класифікації видів анкетування. Види анкетування групуються переважно попарно на основі однієї ознаки. Залежно від ступеня охоплення респондентів розрізняють: суцільне та вибіркоче анкетування. При суцільному анкетуванні передбачається участь та використання результатів опитування усієї генеральної сукупності респондентів. При вибіркочому анкетуванні опитування здійснюється на вибіркочій частині респондентів.

За кількістю учасників розрізняють індивідуальне та групоче анкетування. Індивідуальне анкетування проводиться з одним респондентом, а групоче передбачає участь в анкетуванні великої кількості учасників, найчастіше, групованої за певною ознакою. В анкетуванні можуть брати участь кілька груп респондентів.

За видом питань розрізняють відкритий та закритий види анкетування. Анкетування закритого типу передбачає вибір відповідей із запропонованих варіантів. Анкетування відкритого типу передбачає самостійне конструювання відповіді респондентом.

За типом контакту з респондентом: особисте та дистанційне. Особисте анкетування передбачає проведення анкетування при безпосередньому контакті з респондентом, а дистанційне – віддалену участь в анкетуванні.

За способом подання питань анкети розрізняють: анкетування на основі друкованої форми (офлайн (offline)) та онлайн (online) анкетування. Під час анкетування на друкованій основі питання анкети розміщуються на друкарському бланку. Офлайн анкетування представляє питання анкети респонденту у вигляді електронного документа без підключення до мережі Інтернет. Респонденти заповнюють анкету, відповідають на запитання

відкритого та закритого типу на комп'ютері, отримані результати зберігаються та/або надсилаються розробнику анкети на будь-який носій інформації та електронною поштою для подальшої обробки отриманих даних. Онлайн анкетування представляє собою розміщення питань анкети в електронному вигляді та надання респонденту віддаленого доступу до неї.

На сьогоднішній день найбільшу популярність серед дослідників набирає онлайн анкетування. Такий спосіб має ряд переваг:

- кількість респондентів не обмежена;
- сучасне зручне оформлення (інтерфейс);
- зручні способи розсилки на участь в анкетуванні;
- немає залежності від місцезнаходження респондента;
- сучасні інструменти (можливості) створення питань;
- мінімальні матеріальні витрати;
- швидка та точна обробка результатів.

Найбільш вдалим рішенням для проведення онлайн анкетування є додаток, розроблений компанією Google – Google Forms [39]. Google-форми – це онлайн-інструмент для створення форм зворотного зв'язку, як-от: створення запрошень, опитувань, онлайн-досліджень та ін. Google Форми – це безкоштовний інструмент для створення опитувань, голосувань і тестів. Незважаючи на достатньо простий інтерфейс та спрощений конструктор, сервіс дозволяє створювати інтерактивні опитування практично будь-якої складності.

Отже, даний додаток має низку переваг:

- додаток безкоштовний,
- дозволяє охопити респондентів, які проживають не тільки в Україні;
- участь одночасно необмеженої кількості респондентів;
- простий в управлінні, редагуванні інформації різного формату (фото, відео, зображення, текстові файли, посилання на інші сайти, у тому числі на відеоматеріали сайту YouTube);
- додаток має додаткові функції для зміни оформлення (інтерфейсу);
- налаштування дизайну;

- додаток передбачає функцію «обговорення» результатів анкетування з іншими учасниками, які беруть участь у розробці питань анкети;
- точні статистичні дані у вибраній формі їх подання;
- готові дані щодо відповідей користувачів (отримати статистику можна одразу після завершення опитування/голосування/дослідження);
- зрозуміла довідка та рекомендації використання програми;
- зручні способи розсилки опитування респондентам;
- хмарне зберігання;
- величезна кількість плагінів, що дозволяють додати будь-який недостатній функціонал (наприклад, Forms to AODocs, WhatsTarget, Timer for Forms, DataScope, Quilgo - Timer & Proctoring);
- респондент не обмежений у пристроях при відповіді на запитання анкети (смартфон, настільний комп'ютер, планшетний комп'ютер).

Однак, даний вид анкетування має і недоліки:

- обов'язкова наявність підключення до мережі Інтернет;
- немає підтримки в її традиційному розумінні, тобто служби сапорту.
- для багатьох завдань доведеться встановлювати розширення;
- немає таймера для заповнення форми на час.

Таким чином, онлайн анкетування за допомогою Google Forms є одним з найкращих серед доступних та простих сучасних джерел інформації. За допомогою онлайн анкетування можна швидко отримати інформацію про думку респондентів і вибрати методи та шляхи вирішення їхніх проблем.

3.2. Аналіз результатів дослідження

Дослідження забезпечення соціального захисту ВПО проводилося серед студентів із числа внутрішньо переміщених осіб у м. Харків. Для даного дослідження було розроблено спеціальну анкету в Google-формі, в якій респондентам пропонувалося пройти опитування щодо забезпечення

соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на прикладі закладів вищої освіти Харкова в Україні (Додаток А).

Загалом анкетуванням вдалося охопити 83 студенти з числа ВПО.

Місце народження респондентів представлено на рис. 3.1.

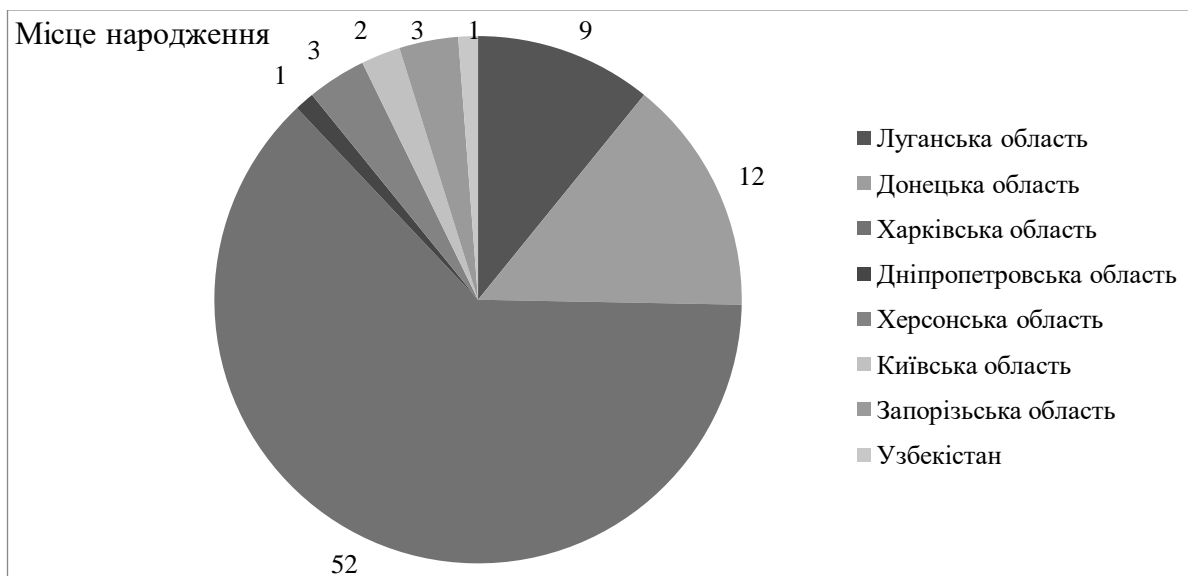

Рисунок 3.1 – Місце народження респондентів, кількість осіб

Отже, найбільша кількість опитуваних (52 людини) народилася у Харкові та Харківській області. Також серед студентів ВПО багато людей з Луганської та Донецької областей (9 та 12 відповідно).

Загальна характеристика респондентів представлена на рис. 3.2 – 3.3.

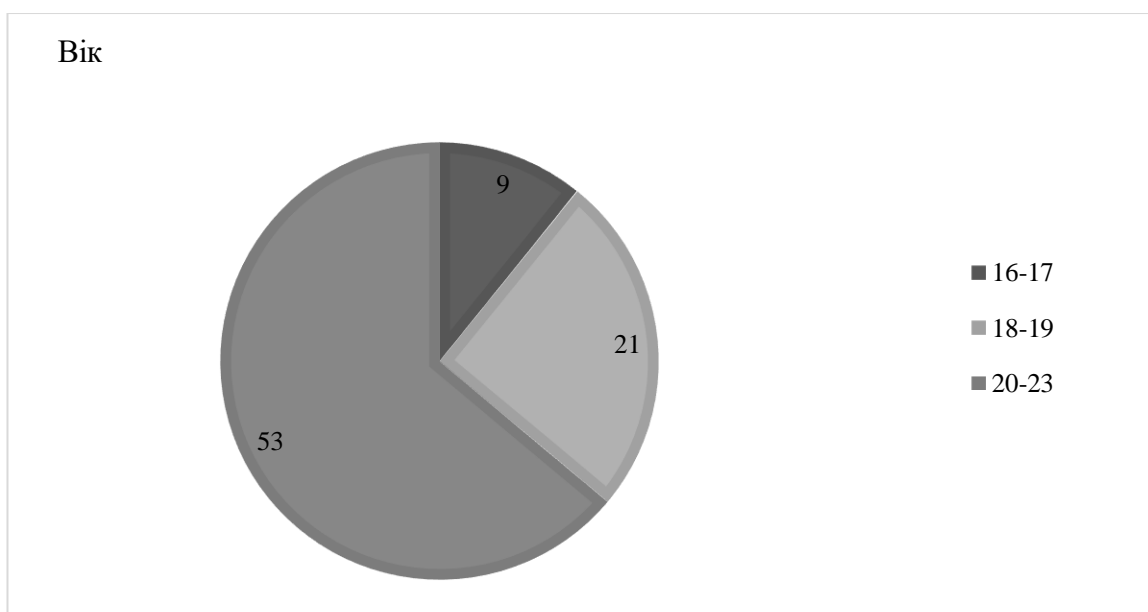

Рисунок 3.2 – Вік респондентів, кількість осіб

Як видно з рисунків, у загальній кількості опитаних респондентів переважають студенти віком 20-23 роки (53 особи). Число чоловіків і жінок відрізняється більше, ніж на 13 осіб: кількість жінок більше (48 осіб), ніж число чоловіків (35 осіб).

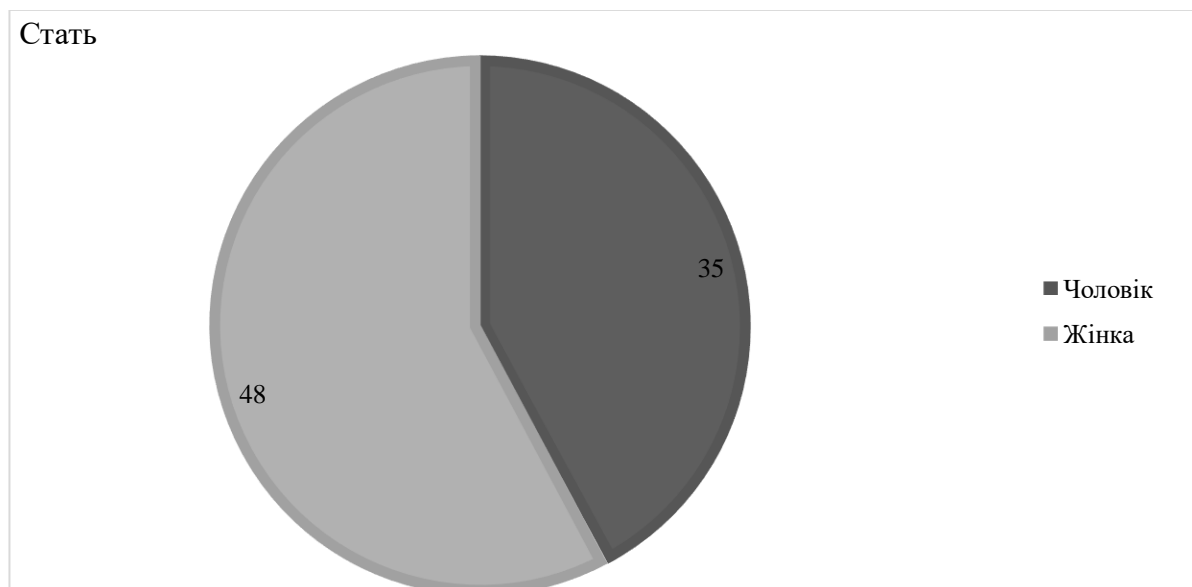

Рисунок 3.3 – Стать респондентів, кількість осіб

Переважаюча частина респондентів – студенти, які навчаються у Харківському національному університеті радіоелектроніки (33 особи) та НТУ «Харківський політехнічний інститут» (15 осіб) (рис. 3.4).

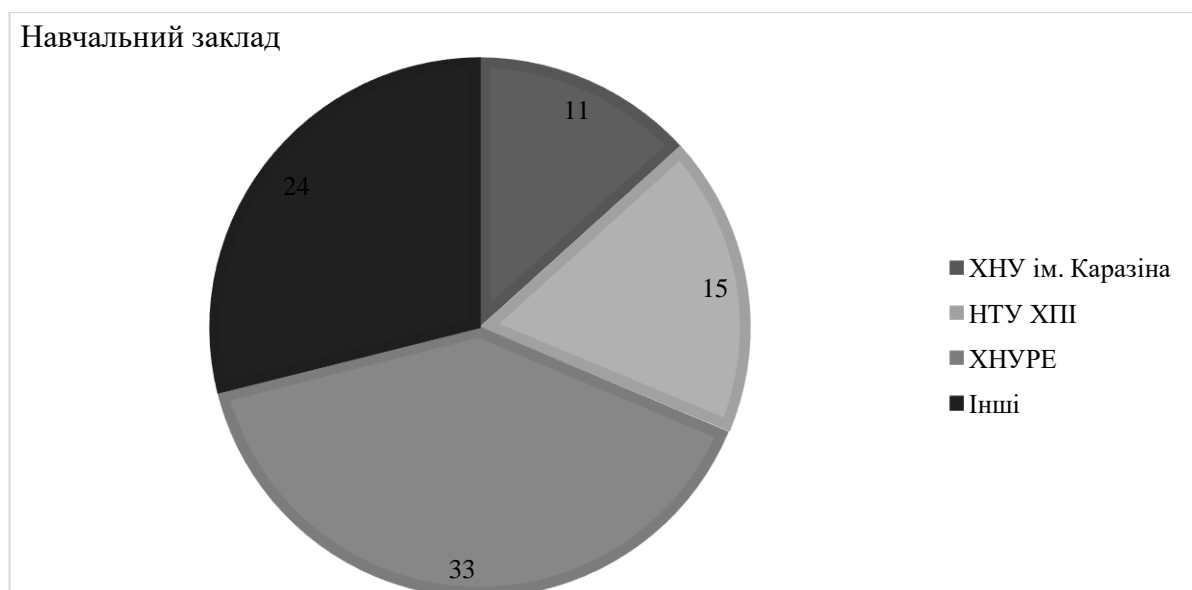

Рисунок 3.4 – Навчальний заклад, кількість осіб

Як показало опитування, у дослідженні найбільше взяло участь студентів 1 курсу магістратури (21 особа) та 4 курсу ВНЗ (17 осіб). Найменше респондентів було з першого та другого курсів ВНЗ (по 8 осіб) (рис. 3.5).

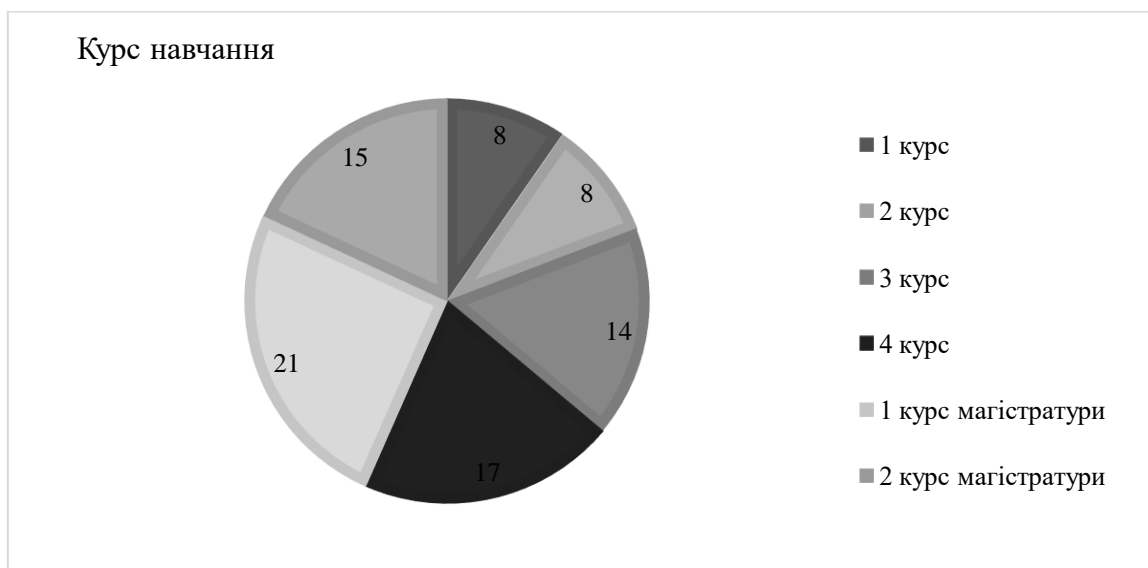

Рисунок 3.5 – Курс навчання, кількість осіб

На питання про обставини, що спричинили внутрішнє переміщення, більшість студентів-ВПО (46 осіб) відповіли, що через те, що на території проживання проводяться бойові дії (рис. 3.6). 29 респондентів зазначили, що їхнє житлове приміщення зруйноване або стало непридатним для проживання, а ще 22 осіб – що територія проживання є тимчасово окупованою.

6. Обставини, що спричинили внутрішнє переміщення

83 відповіді

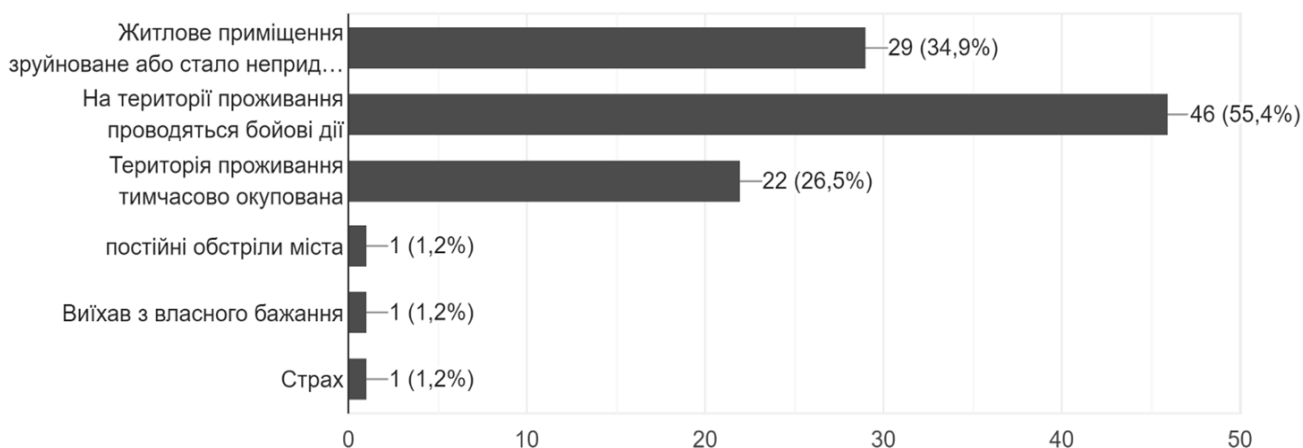

Рисунок 3.6 – Обставини, що спричинили переміщення, кількість осіб

Відповіді на наступне питання дали змогу визначити, що більшість студентів отримали статус ВПО у 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення (рис. 3.7).

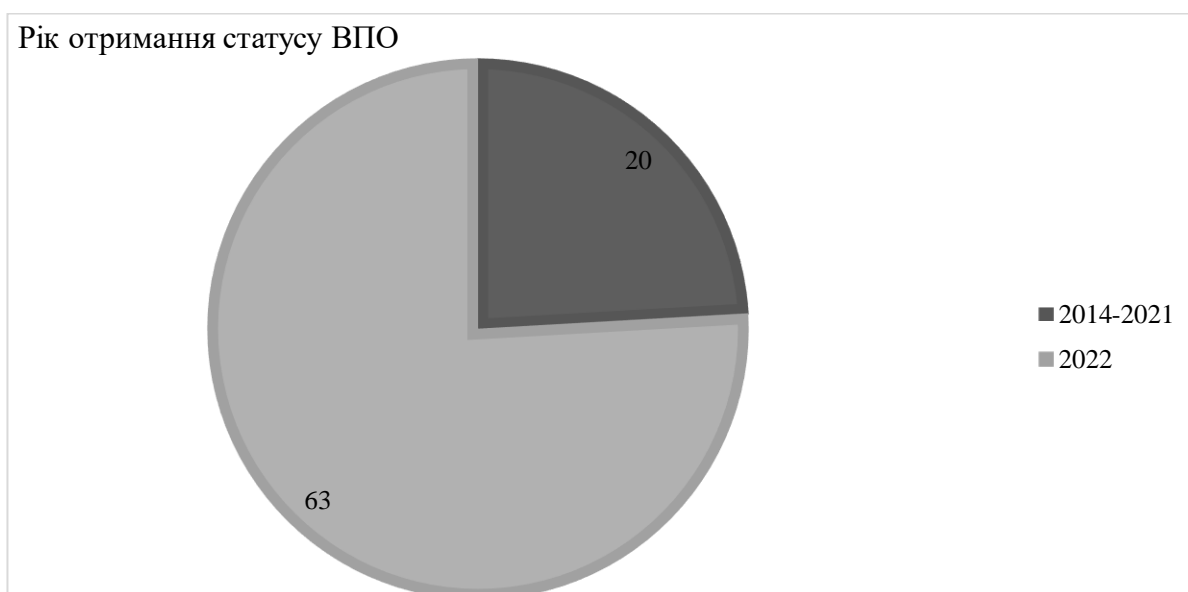

Рисунок 3.7 – Рік отримання статусу ВПО, кількість осіб

Більша частина з опитаних студентів проживає у місті (26 осіб) в орендованому житлі (21 людина) (рис. 3.8). 12 респондентів проживають у родичів, а 11 осіб – у знайомих. Всього 7 студентів-ВПО змогли скористатися можливістю жити у модульних містечках.

8. Ваше місце проживання

83 відповіді

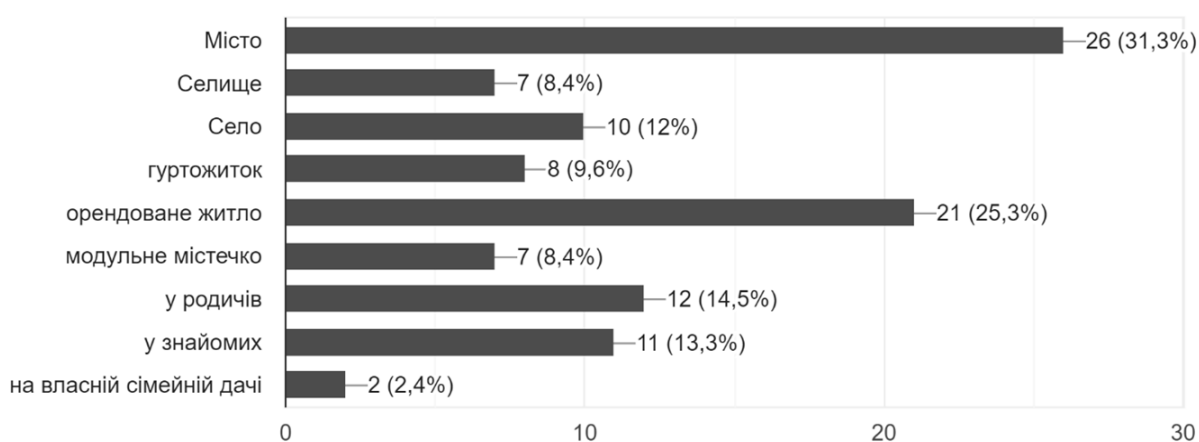

Рисунок 3.8 – Місце проживання респондентів, кількість осіб

Далі було досліджено потреби студентів-ВПО закладів вищої освіти Харкова в соціальних послугах (рис. 3.9).

1. Чи знаходитеся Ви у складних життєвих обставинах (обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, фун...які особа/сім'я не може подолати самостійно)
83 відповіді

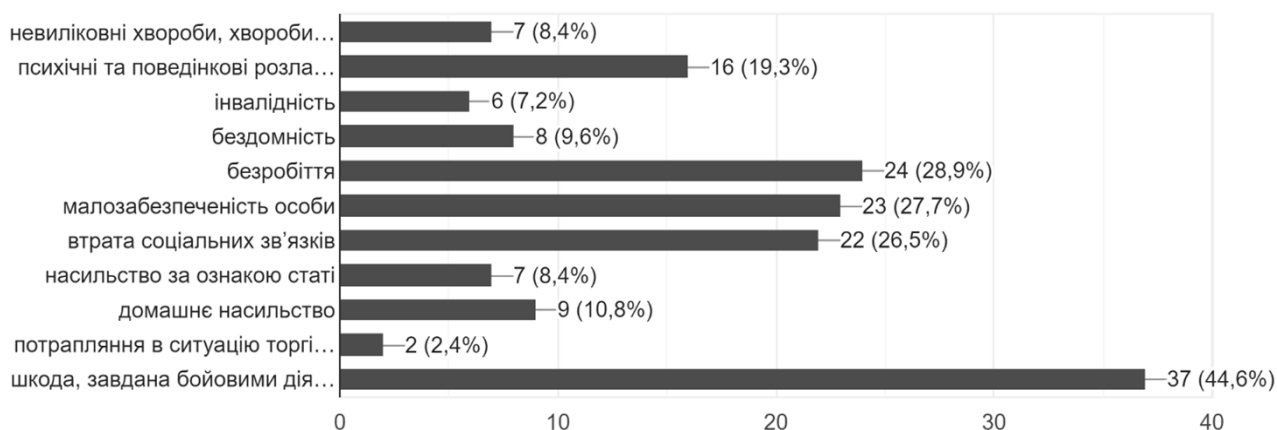

Рисунок 3.9 – Наявність складних життєвих обставин, кількість осіб

На питання «Чи знаходитеся Ви у складних життєвих обставинах?» більшість опитуваних (37 осіб) підтвердила, що знаходиться у СЖО через шкоду, завдану бойовими діями та/або тимчасовою окупацією. 24 студенти знаходяться у СЖО через безробіття, 23 особи – через малозабезпеченість, а 22 студенти – через втрату соціальних зв'язків. У 16 студентів було виявлено психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин.

Через знаходження у складних життєвих обставинах опитані студенти-ВПО потребують соціальних послуг (рис. 3.10).

Більше половини опитаних (42 особи) потребують соціально-економічних послуг (матеріальна допомога, субсидії тощо). 40 студентів потребують психологічної допомоги, 27 респондентам необхідна допомога у працевлаштуванні. Великій кількості опитаних студентів (24 особи) потрібна допомога у забезпеченні житлом, 15 досліджуваних потребує соціально-медичних послуг. Деяким студентам потрібна допомога у наданні юридичних

(10 осіб) та соціально-педагогічних (9 осіб) послуг. Освітніх послуг потребують 7 студентів-ВПО.

2. Яких соціальних послуг потребуєте

83 відповіді

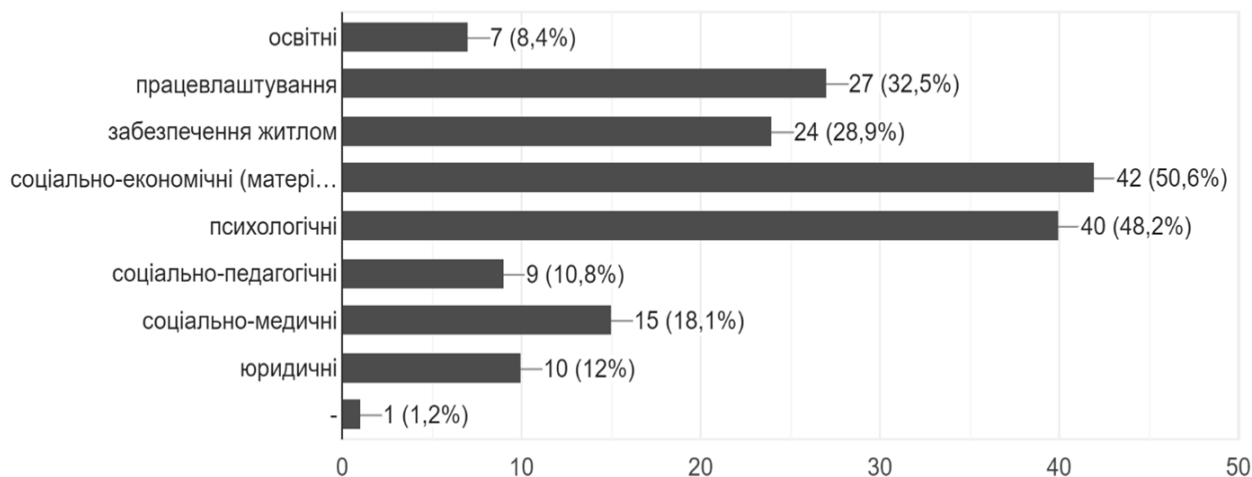

Рисунок 3.10 – Потреба у соціальних послугах, кількість осіб

Більшій половині студентів (43 людини) вищезазначена допомога потрібна для подолання складних життєвих обставин (рис. 3.11). Також значній частині респондентів (31 осіб) потрібна допомога для мінімізації негативних наслідків складних життєвих обставин. І тільки 9 опитаних зазначили, що їм потрібна допомога для профілактики складних життєвих обставин.

Рисунок 3.11 – Необхідність соціальних послуг, кількість осіб

Майже половина з опитаних студентів-ВПО (40 осіб) не отримує стипендію через те, що вчиться на контракті (рис. 3.12).

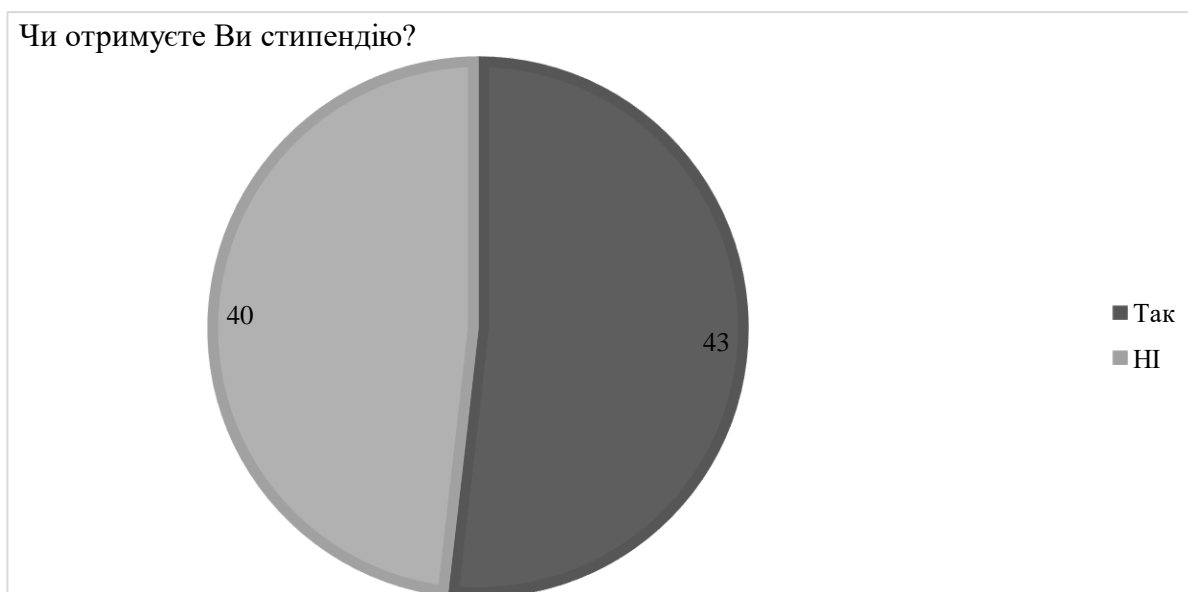

Рисунок 3.12 – Наявність стипендії, кількість осіб

Із 43 студентів, які отримують стипендію, 25 осіб отримують академічну стипендію і 18 людей отримують соціальну стипендію (рис. 3.13).

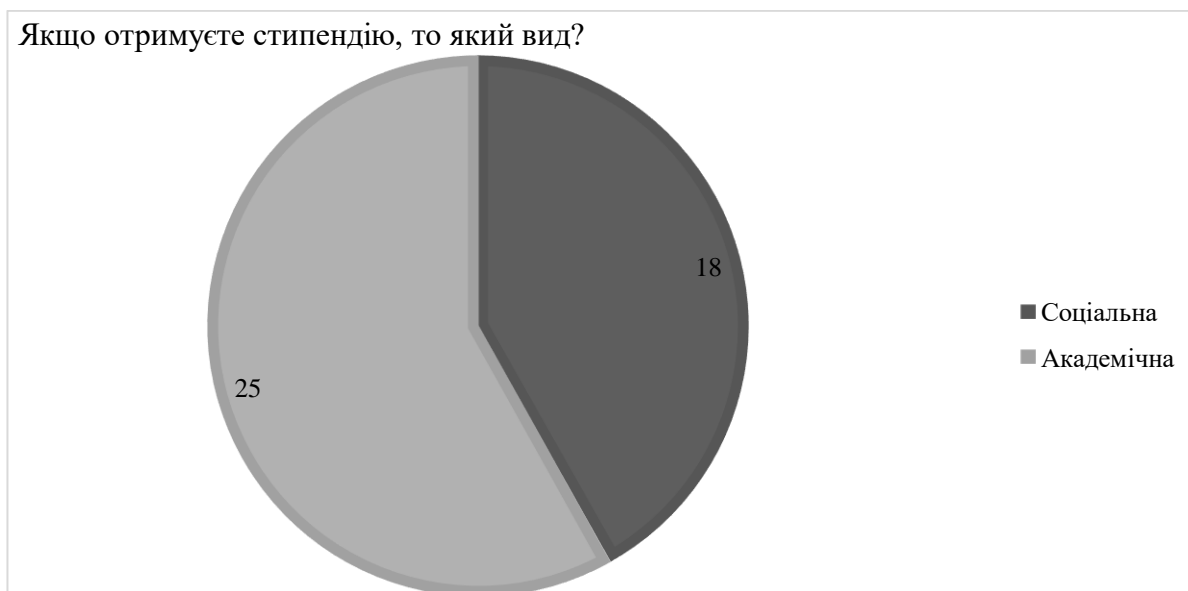

Рисунок 3.13 – Вид стипендії, кількість осіб

13 респондентів, які отримують соціальну стипендію, отримують її через те, що їхні батьки – учасники АТО, російсько-української війни (рис. 3.14). 6 студентів отримують соціальну стипендію через те, що їхні батьки отримали

інвалідність в результаті бойових дій у російсько-українській війні, а 3 осіб – через те, що самі є учасниками бойових дій.

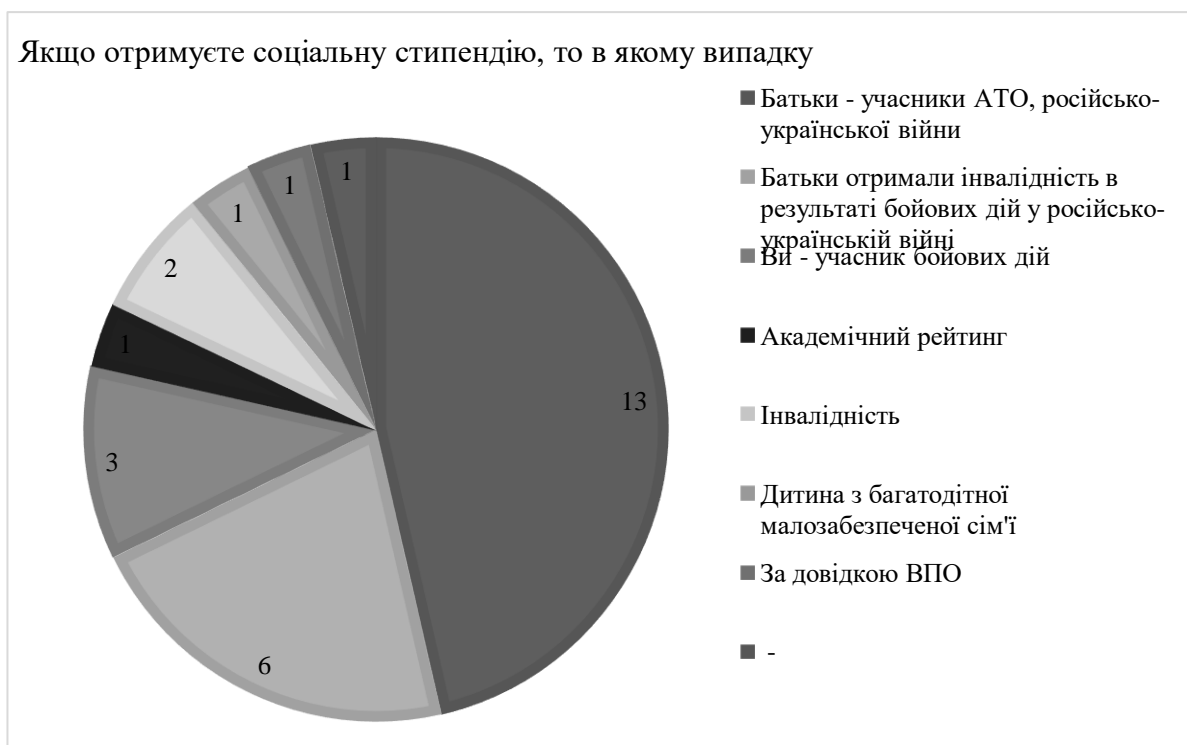

Рисунок 3.14 – Підстава для соціальної стипендії, кількість осіб

У більшій частині студентів, що вчаться на контракті (25 осіб), немає можливості оплачувати контракт (рис. 3.15).

Рисунок 3.15 – Можливість оплачувати контракт, кількість осіб

Хоча у 26 студентів-ВПО немає заборгованості по оплаті за навчання або гуртожиток, проте у 24 опитаних є заборгованість від 500 до 10000 грн (рис. 3.16). У 5 осіб існує заборгованість до 500 грн, а у 3 – більше 10000 грн.

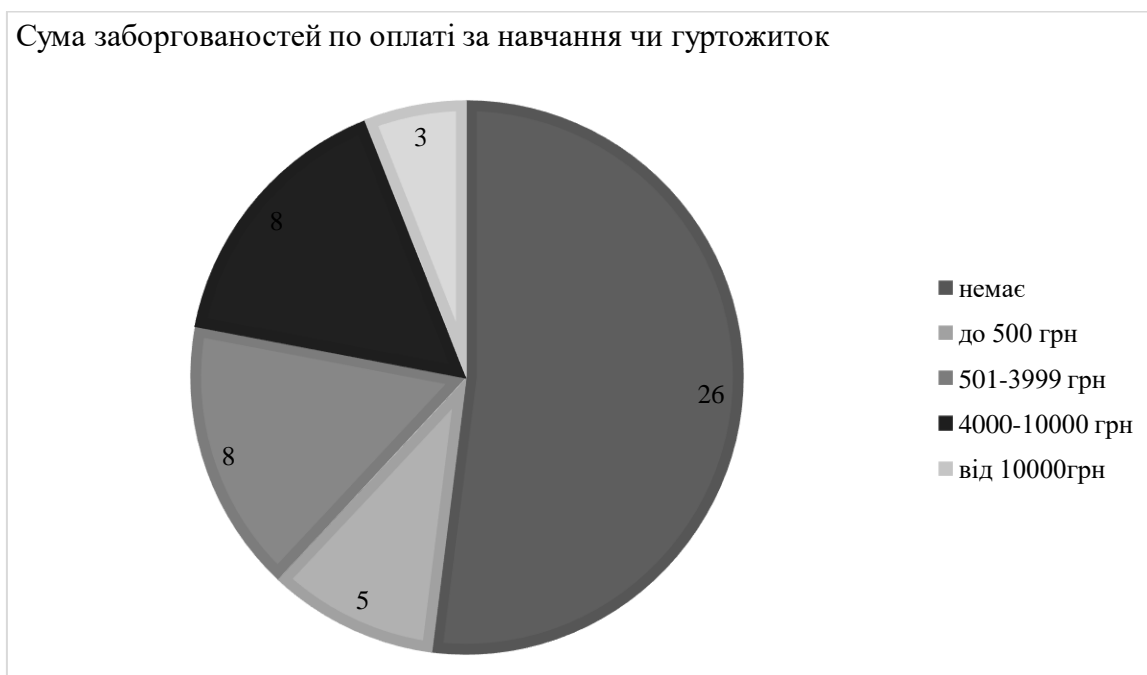

Рисунок 3.16 – Заборгованість по оплаті за навчання або гуртожиток, кількість осіб

Як показало дослідження, у 18 осіб серед опитаних студентів немає комп'ютера (рис. 3.17), а у 15 людей – немає доступу до інтернету (рис. 3.18).

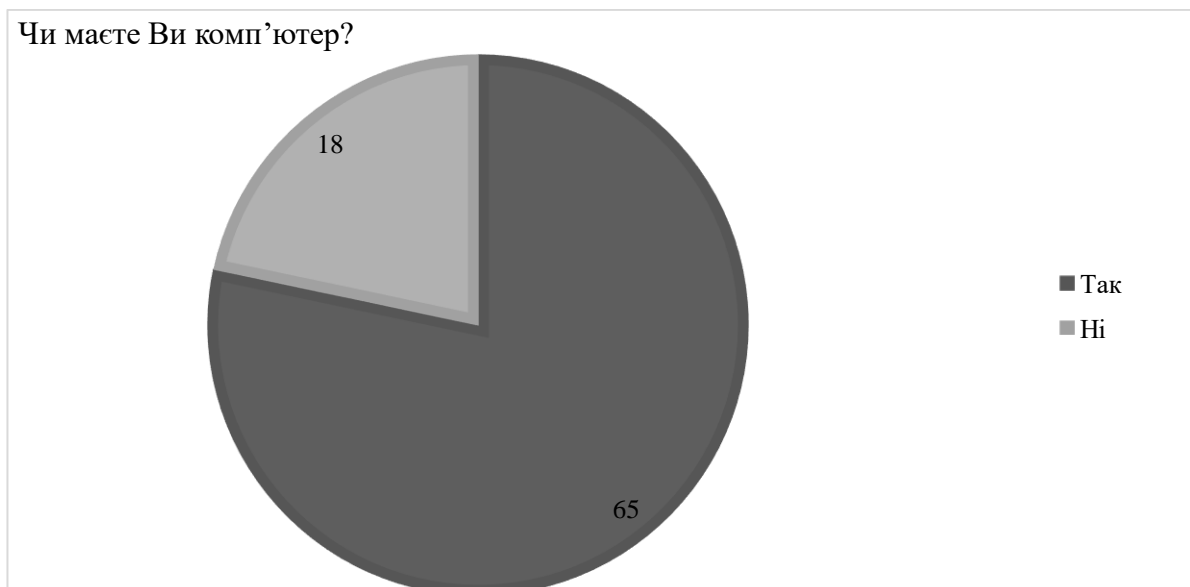

Рисунок 3.17 – Наявність комп'ютера, кількість осіб

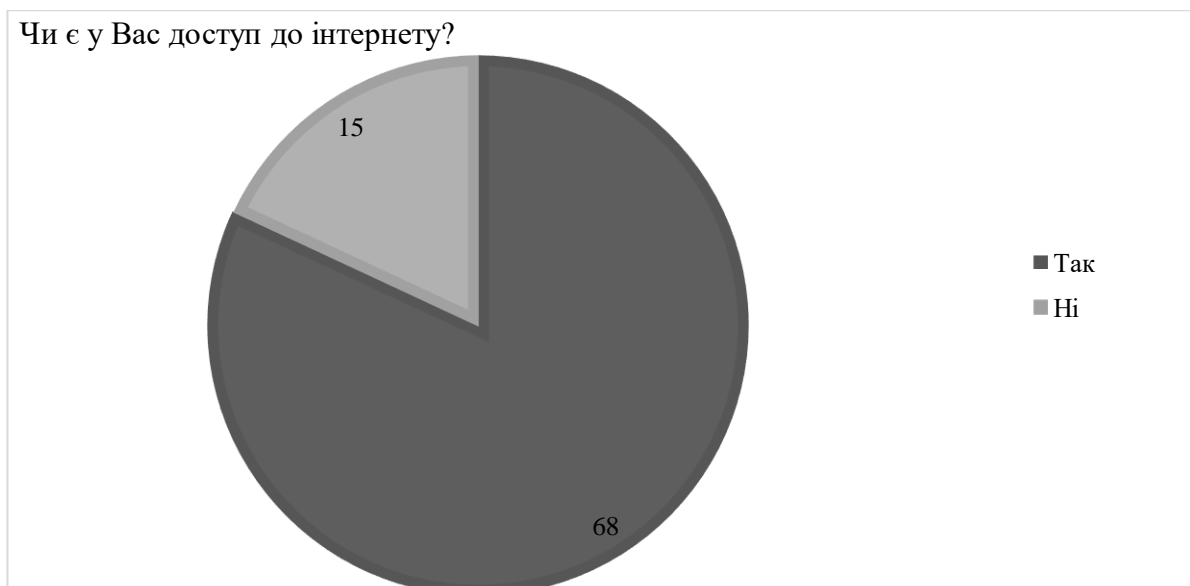

Рисунок 3.18 – Наявність доступу до інтернету, кількість осіб

Далі було досліджено потреби у соціально-медичних послугах.

Як показало опитування, у 34 студентів-ВПО немає сімейного лікаря (рис. 3.19), хоча у 38 респондентів є потреба у даному фахівцеві (рис. 3.20).

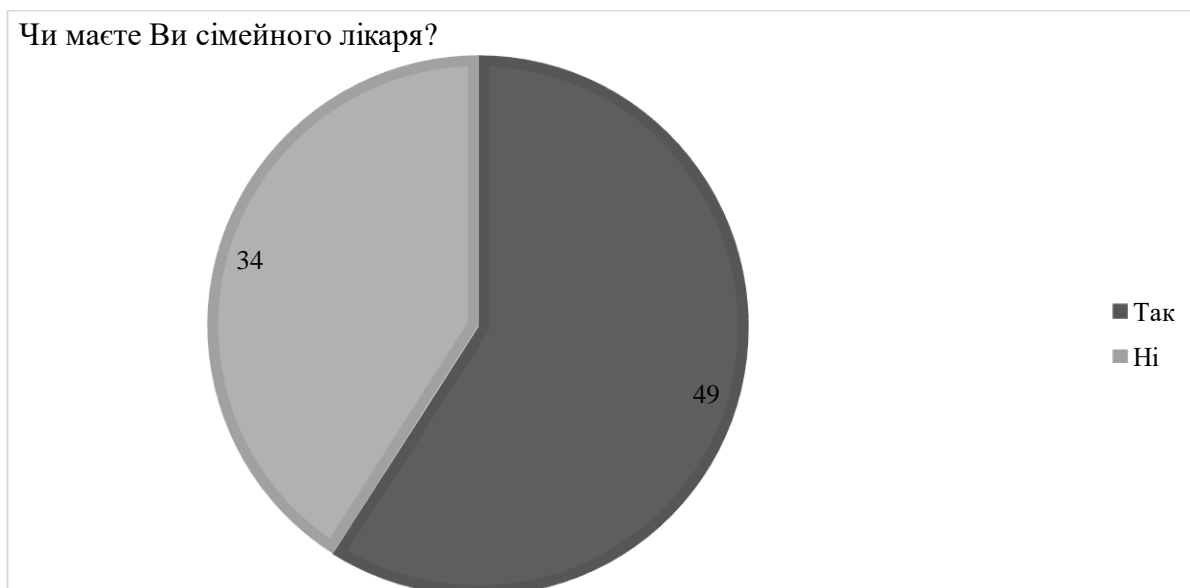

Рисунок 3.19 – Наявність сімейного лікаря, кількість осіб

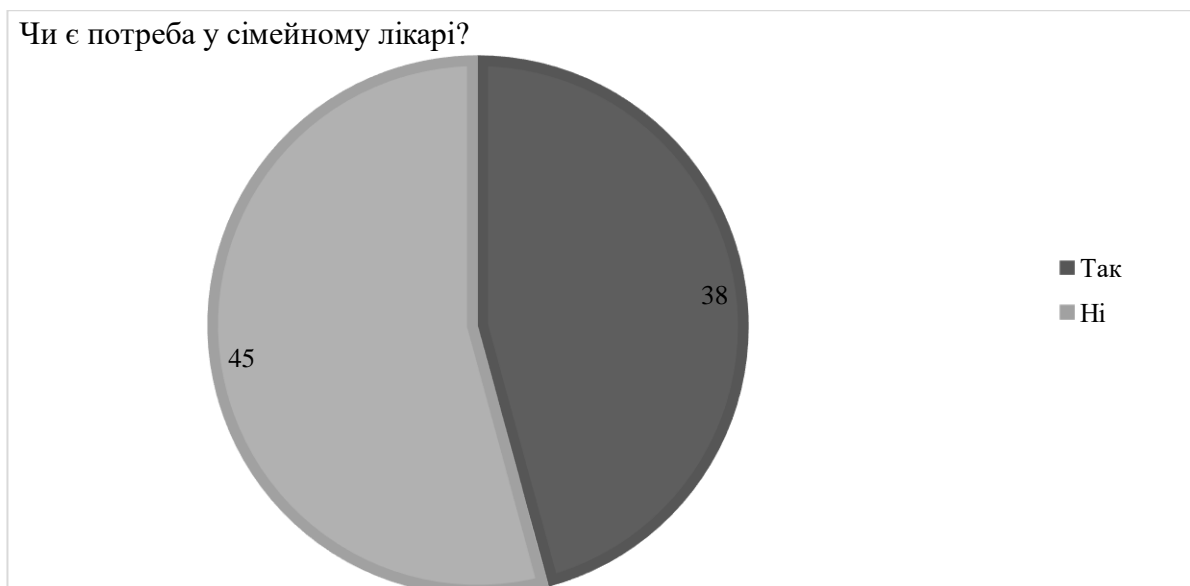

Рисунок 3.20 – Потреба у сімейному лікарі, кількість осіб

На питання щодо наявності інвалідності 69 студентів-ВПО відповіли, що не мають інвалідності (рис. 3.21).

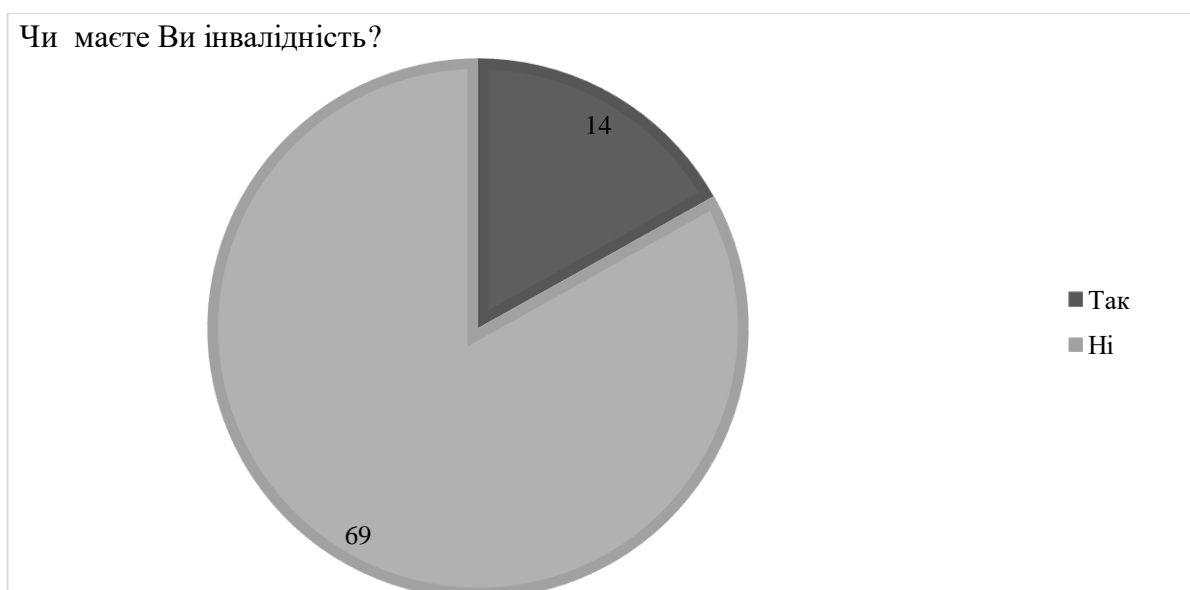

Рисунок 3.21 – Наявність інвалідності, кількість осіб

Серед тих студентів, які мають інвалідність (14 осіб), у 13 людини є потреба в технічних та інших засобах забезпечення життєдіяльності/реабілітації (рис. 3.22). 6 студенти мають потребу в отриманні інсуліну, і 2 респондентів мають інші потреби.

Рисунок 3.22 – Наявність особливих потреб, кількість осіб

Дослідження потреби в адміністративних послугах показало, що 35 серед опитаних студентів потребують даних послуг (рис. 3.23).

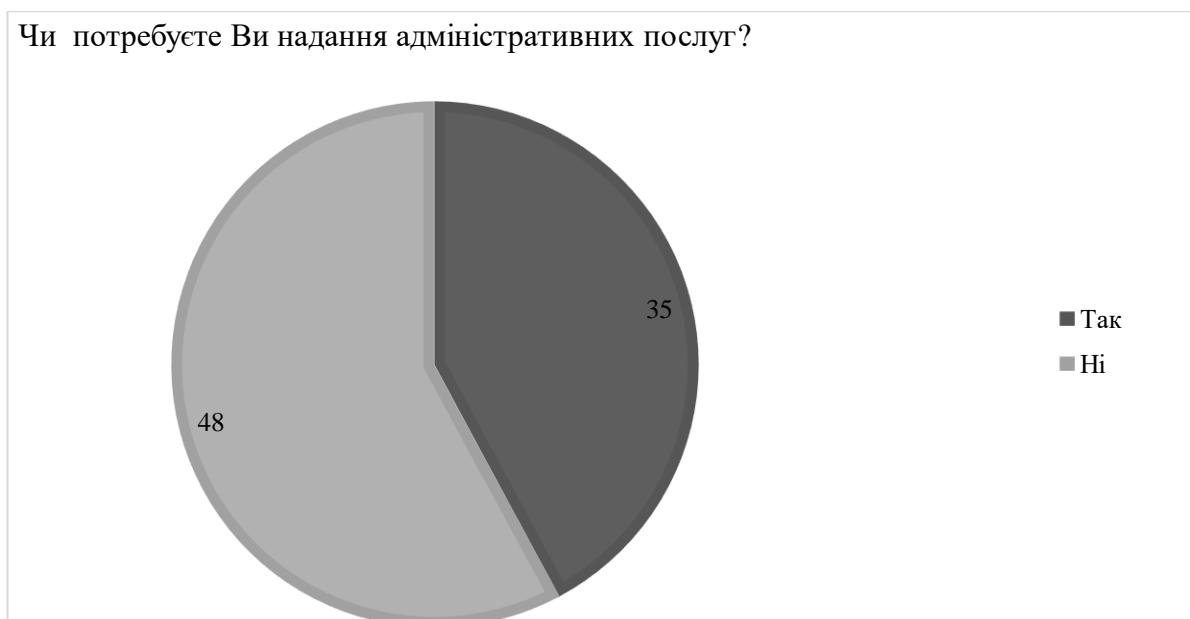

Рисунок 3.23 – Потреба в адміністративних послугах, кількість осіб

Серед тих, хто має потребу в адміністративних послугах, 59 осіб відповіли, що необхідним є відновлення втрачених документів: паспорт, свідоцтво про народження, шлюб тощо (рис. 3.24). 24 студенти-ВПО мають потребу в реєстрації місця проживання.

Рисунок 3.24 – Необхідність адміністративних послуг, кількість осіб

Також дослідження виявило, що 57 студентів-ВПО потребують надання гуманітарної допомоги (рис. 3.25).

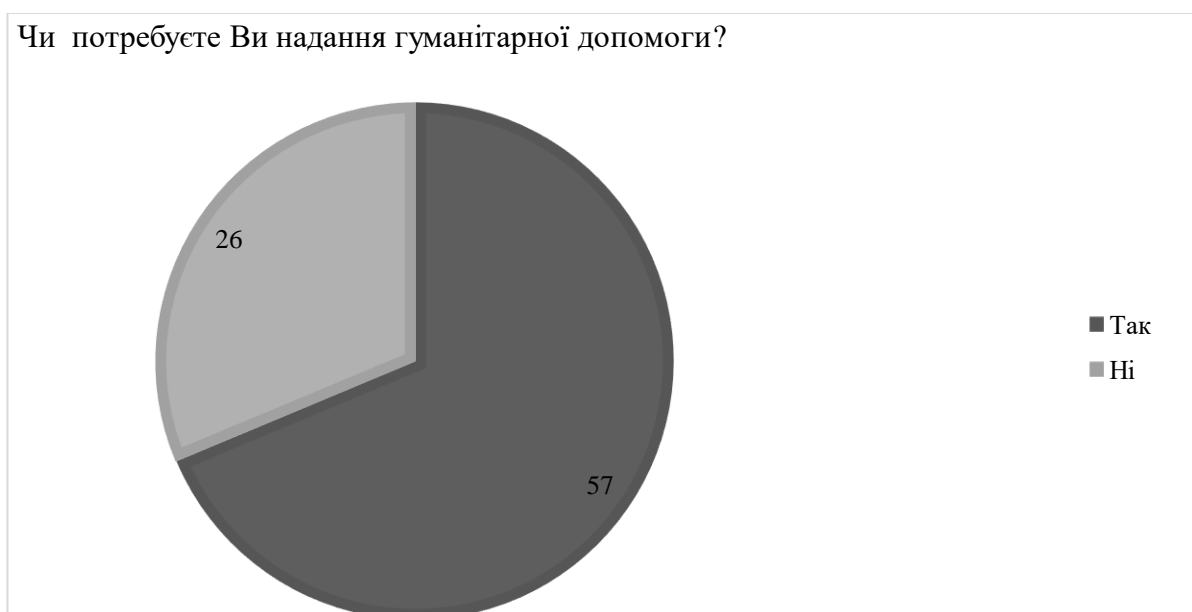

Рисунок 3.25 – Потреба у наданні гуманітарної допомоги, кількість осіб

46 з опитаних студентів потребують продуктів харчування, 31 особа – ліків, а 21 студент має потребу в одязі (рис. 3.26).

4. Якої саме гуманітарної допомоги Ви потребуєте

59 відповідей

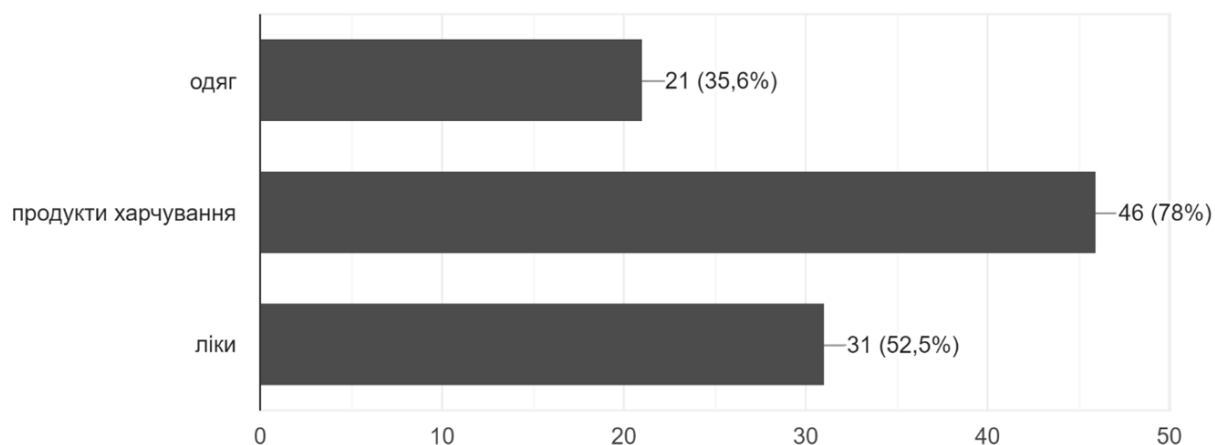

Рисунок 3.26 – Необхідна гуманітарна допомога, кількість осіб

Наступне питання дозволило виявити у 29 студентів-ВПО потребу у навчанні на курсах з української мови (рис. 3.27).

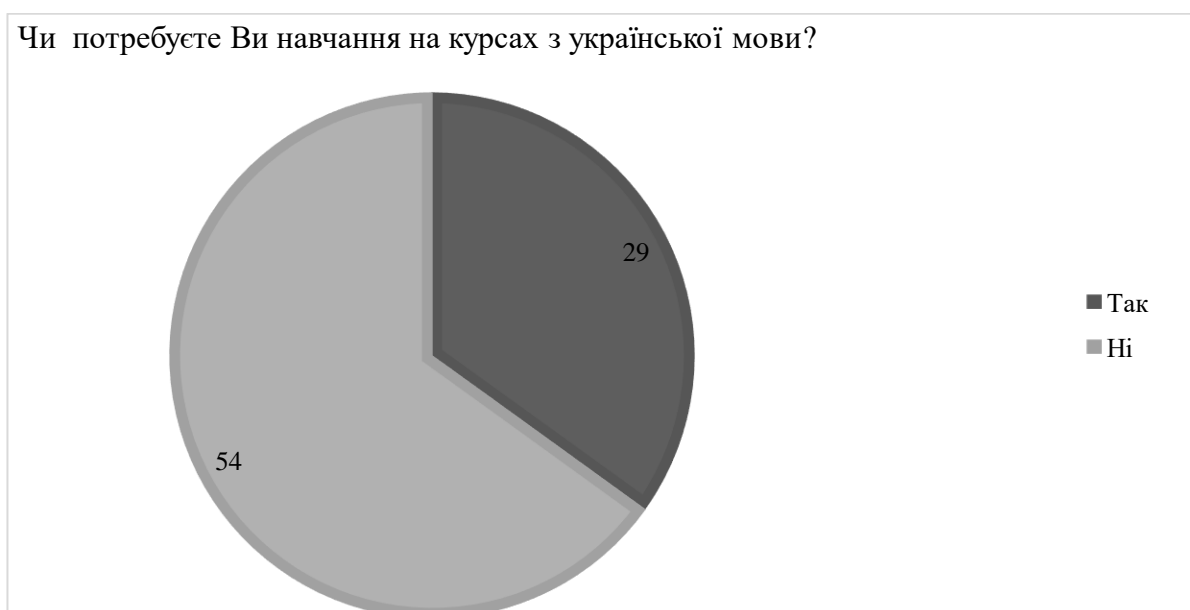

Рисунок 3.27 – Потреба в курсах з української мови, кількість осіб

На наступне питання 23 опитаних студенти відповіли, що не потребують грошової допомоги (рис. 3.28). Однак більша частина з опитаних (33 особи) відповіла, що потребує грошової допомоги на відновлення здоров'я, якому було нанесено шкоду внаслідок збройної агресії РФ. 23 студенти потребують

фінансової компенсації за зруйноване житло, внаслідок збройної агресії РФ. Деякі студенти потребують фінансової допомоги на оплату контракту за навчання, на оплату гуртожитку та на повернення в Україну після завершення війни.

Рисунок 3.28 – Потреба у грошовій допомозі, кількість осіб

Далі було досліджено інформацію щодо працевлаштування. 49 студенти з опитаних відповіли, що потребують допомоги у працевлаштуванні (рис. 3.29).

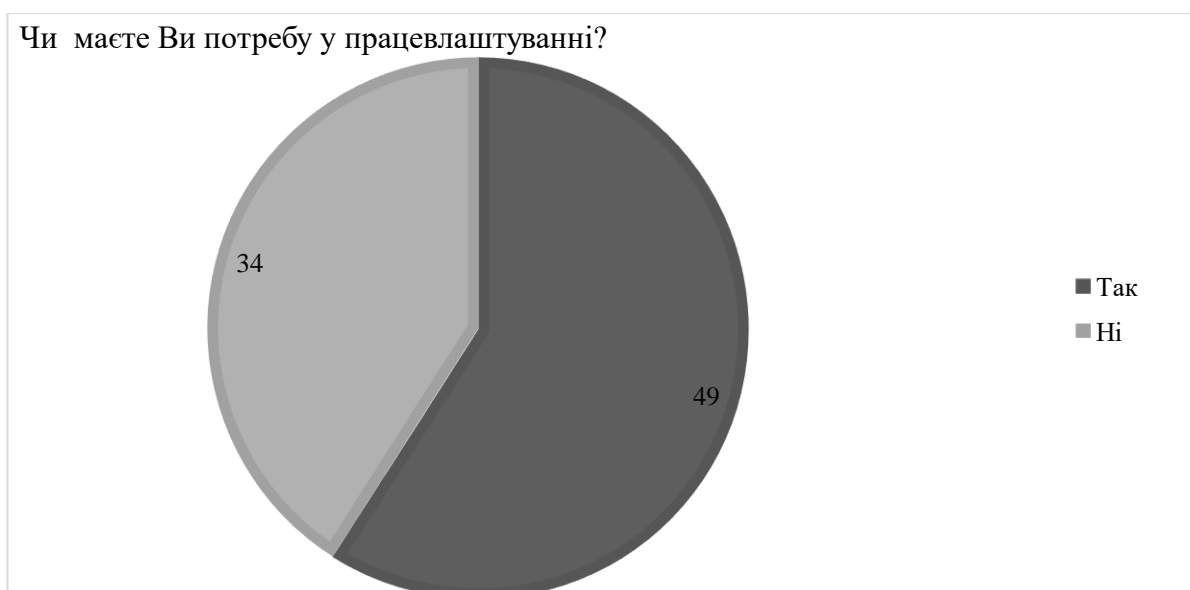

Рисунок 3.29 – Потреба у працевлаштуванні, кількість осіб

52 студенти-ВПО згодні залучатися до громадської діяльності (рис. 3.30). Проте 31 – не мають бажання брати участь у такій діяльності.

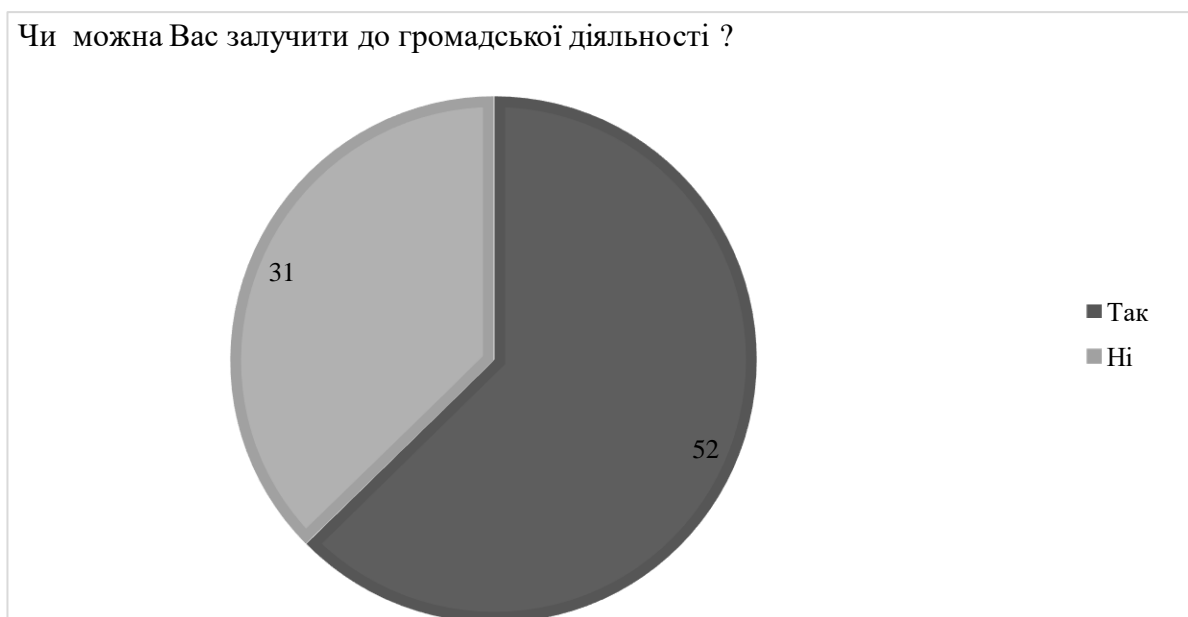

Рисунок 3.30 – Можливість залучення до громадської діяльності, кількість осіб

Серед тих студентів, які згодні приносити користь суспільству, 18 хочуть брати участь у екологічних проектах; 14 осіб згодні піклуватися про безхатніх тварин; 13 студентів виявили бажання доглядати за дітьми на 2-3 години не більше 3-х разів на тиждень, коли батькам дітей треба відлучитися, а 12 – допомагати нужденним (рис. 3.31).

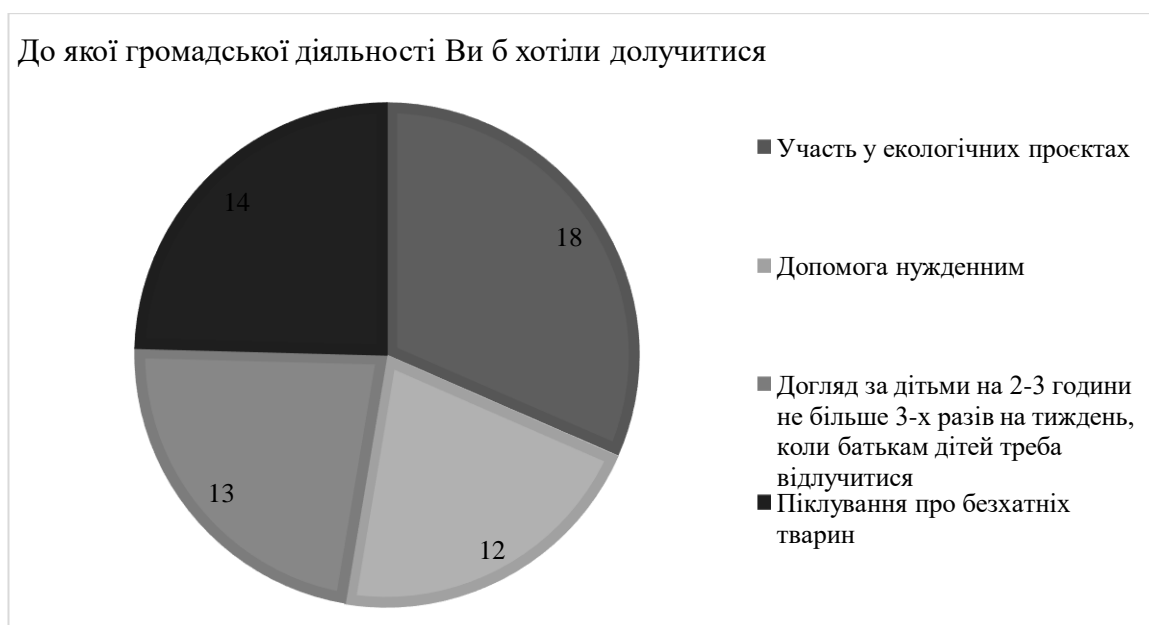

Рисунок 3.31 – Вид громадської діяльності, кількість осіб

Також у дослідженні було виявлено, що 33 студенти-ВПО потребують реєстрації у Державному центрі зайнятості (рис. 3.32).

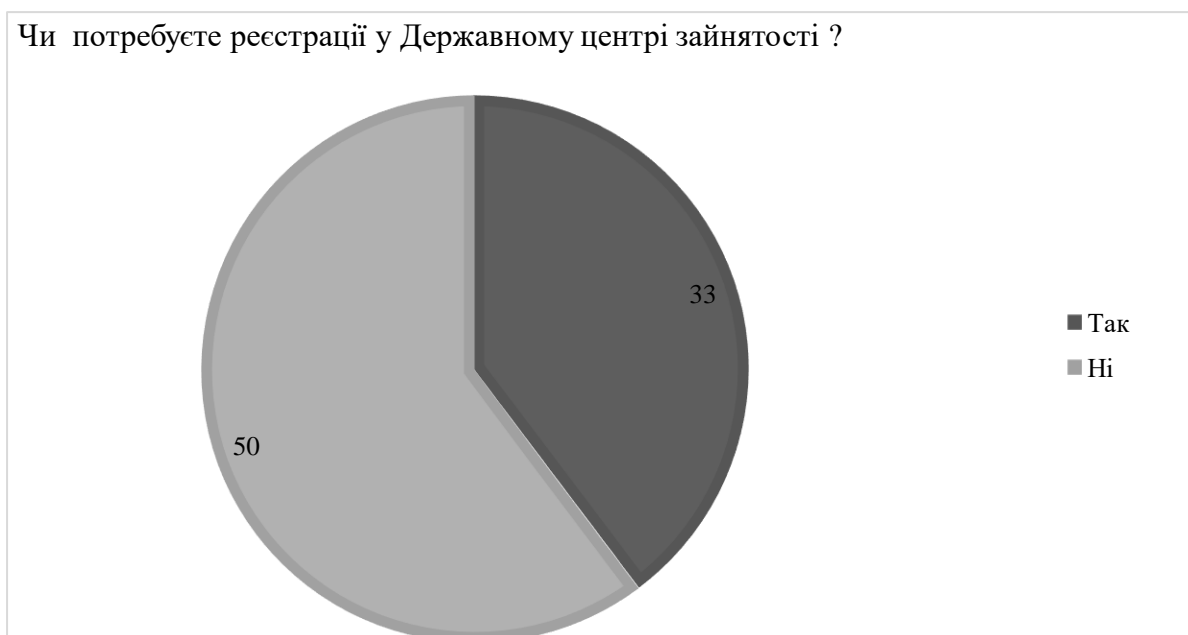

Рисунок 3.32 – Потреба у реєстрації у Державному центрі зайнятості, кількість осіб

Таким чином, опитування показало, що найважливішою та найактуальнішою проблемою на сьогодні для переважної кількості респондентів із числа студентів-ВПО у м. Харків є відсутність місця проживання, але при цьому значна кількість вказала і на складність реєстрації місця проживання, відновлення втрачених документів, відсутність допомоги у повсякденному житті, доступу до медичної допомоги та лікування, безробіття, втрату соціальних зв'язків тощо. Майже половина з опитаних студентів-ВПО не отримує стипендію через те, що вчиться на контракті, хоча у більшій частині студентів, що вчаться на контракті, немає можливості його оплачувати. У багатьох студентів-ВПО немає комп'ютера та/або доступу до інтернету.

Внаслідок військових дій на території країни мільйонам людей довелося змінити місце проживання. Це непросто для всіх, а особливо складно для студентів, яким доводиться навчатися у новому, незнайомому місці на тлі економічної нестабільності та скорочення фінансування соціальних програм.

Тому студенти-ВПО потребують надання гуманітарної допомоги: продуктів харчування, ліків, одягу тощо.

Слід зазначити і позитивний момент. Так, незважаючи на наявність багатьох проблем у значній кількості студентів-ВПО, серед них є ті, хто згоден приносити користь суспільству: хочуть брати участь у екологічних проектах; згодні піклуватися про безхатніх тварин; виявили бажання доглядати за дітьми на 2-3 години не більше 3-х разів на тиждень, коли батькам дітей треба відлучитися, та допомагати нужденним.

Висновки до розділу 3

Поява внутрішньо переміщених осіб – виклик для країни та її соціальної політики, системи соціального захисту, оскільки чинна в Україні система соціальної підтримки раніше не передбачала роботи з такою групою громадян, а соціальні працівники не були підготовлені для неї, не володіли належним методологічним інструментарієм для роботи. Саме тому було проведено дослідження забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на прикладі закладів вищої освіти Харкова.

Дослідження забезпечення соціального захисту ВПО проводилося серед студентів із числа внутрішньо переміщених осіб у закладах вищої освіти м. Харків. Для даного дослідження було розроблено спеціальну анкету в Google-формі, в якій респондентам пропонувалося пройти опитування щодо забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на прикладі закладів вищої освіти Харкова. Загалом анкетуванням вдалося охопити 83 студенти з числа ВПО.

Отже, опитування показало, що найважливішою та найактуальнішою проблемою на сьогодні для переважної кількості респондентів із числа студентів-ВПО у закладах вищої освіти м. Харків є відсутність місця проживання, але при цьому значна кількість вказала і на складність реєстрації місця проживання, відновлення втрачених документів, відсутність допомоги у повсякденному житті, доступу до медичної допомоги та лікування, безробіття,

втрату соціальних зв'язків тощо. Майже половина з опитаних студентів-ВПО не отримує стипендію через те, що вчиться на контракті, хоча у більшій частині студентів, що вчать на контракті, немає можливості його оплачувати. У багатьох студентів-ВПО немає комп'ютера та/або доступу до інтернету.

Внаслідок військових дій на території країни мільйонам людей довелося змінити місце проживання. Це непросто для всіх, а особливо складно для студентів, яким доводиться навчатися у новому, незнайомому місці на тлі економічної нестабільності та скорочення фінансування соціальних програм. Тому студенти-ВПО потребують надання гуманітарної допомоги: продуктів харчування, ліків, одягу тощо.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки.

На основі аналізу літератури було виявлено концептуальні підходи до соціального захисту. Основними показниками соціального захисту є: повна або часткова оплата навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; надання в установленому законодавством порядку пільгових довгострокових кредитів для здобуття вищої освіти та професійно-технічної освіти в порядку, встановленому законодавством; безоплатний доступ студентів з числа внутрішньо переміщених осіб до Інтернету, баз даних у державних та комунальних закладах освіти; виплата соціальної стипендії та ін.

Виявлення показників та методів соціологічного дослідження соціального захисту студентів з числа внутрішньо переміщених осіб дало змогу зробити висновок, що найбільш прийнятними методами дослідження потреб студентів із числа внутрішньо переміщених осіб є: зустрічі у громадах, опитування, фокус-групи та глибинні інтерв'ю, аналіз документів, спостереження та картування громади.

Аналіз міжнародного та українського досвіду соціологічних досліджень соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб показав, що існує достатня кількість міжнародних соціологічних досліджень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, але майже відсутні дослідження соціального захисту саме студентів із числа внутрішньо переміщених осіб. Аналіз соціологічних досліджень соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб в Україні показав, що проводяться багато досліджень потреб студентів ВПО, в тому числі за фінансової підтримки іноземних фондів та організацій, які оцінюють потреби внутрішньо переміщених осіб. Проте конкретні дослідження соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб відсутні.

Було систематизовано сучасний стан забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб в Україні. У роботі з ВПО практикують як короткострокові (кризове втручання, аутріч-робота, орієнтована на завдання модель соціальної роботи), так і довгострокові стратегії втручання, орієнтовані на системно-екологічну модель соціальної роботи та розвиток громад. Поява внутрішньо переміщених осіб у нашій країні стала викликом для багатьох усталених практик і яскраво показала неготовність державних соціальних служб до переорієнтації на нові групи клієнтів і забюрократизованість громіздкої управлінської системи. Вона також продемонструвала недостатню професійну компетентність соціальних працівників і виявила потребу у зміні деяких аспектів їх підготовки, зокрема для здійснення мобільних інтервенцій. Наразі Україні при плануванні своїх програм для ВПО доцільно брати до уваги міжнародний досвід. Шляхи подолання основних проблем, яких зазнає більшість ВПО, визначені як стратегічні напрямки інтеграції, а саме: забезпечення права на житло; пенсійне та соціальне забезпечення, захист права власності; забезпечення доступу ВПО до засобів існування; реалізація прав на освіту та медичне обслуговування; підтримка приймаючих громад. Ефективність вирішення поставлених завдань залежить від системної роботи з вивчення ситуації та проблем нової категорії осіб, які потребують державної підтримки.

У роботі було досліджено забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на прикладі закладів вищої освіти Харкова в Україні. Дослідження забезпечення соціального захисту ВПО проводилося серед студентів із числа внутрішньо переміщених осіб закладів вищої освіти у м. Харків. Для даного дослідження було розроблено спеціальну анкету в Google-формі, в якій респондентам пропонувалося пройти опитування щодо забезпечення соціального захисту студентів із числа внутрішньо переміщених осіб на прикладі закладів вищої освіти Харкова. Загалом анкетуванням вдалося охопити 83 студенти з числа ВПО.

Опитування показало, що найважливішою та найактуальнішою

проблемою на сьогодні для переважної кількості респондентів із числа студентів-ВПО закладів вищої освіти у м. Харків є відсутність власного житла, але при цьому значна кількість вказала і на складність реєстрації місця проживання, відновлення втрачених документів, відсутність допомоги у повсякденному житті, доступу до медичної допомоги та лікування, безробіття, втрату соціальних зв'язків тощо. Майже половина з опитаних студентів-ВПО не отримує стипендію через те, що вчиться на контракті, хоча у більшій частині студентів, що вчаться на контракті, немає можливості його оплачувати. У багатьох студентів-ВПО немає комп'ютера та/або доступу до інтернету. Внаслідок військових дій на території країни мільйонам людей довелося змінити місце проживання. Це непросто для всіх, а особливо складно для студентів, яким доводиться навчатися у новому, незнайомому місці на тлі економічної нестабільності та скорочення фінансування соціальних програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аракелова І. Гуманітарна допомога міжнародних організацій-донорів постраждалим від воєнного конфлікту в Україні. *Менеджер*. 2016. № 1. С. 18–26.
2. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С. 36 - 39.
3. Булеца С. Право внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 12–18.
4. Внутрішнє переміщення внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості в громадах. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine-smm/261206>.
5. Гарасимів Т.З. Право соціального забезпечення Україні. Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2004. 240 с.
6. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї: постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року №450. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/450-2014-%D0%BF>.
8. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Формування концептуальної моделі трансфертної політики в соціальній сфері України. *Інноваційна економіка*. 2019. № 3-4 (79). С. 34–40.
9. Звіт за результатами всеукраїнського опитування внутрішньо переміщених осіб та мешканців приймаючих громад. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20160111_Shpiker-report/Rep_Internews.ukr.pdf.
10. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо

переміщеними особами. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_15_ukr_screen.pdf.

11. Керівні принципи ООН з питань переміщених осіб в середині країни. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml.

12. Клименко А. Л. Міжнародно-правові гарантії здійснення права людини на соціальне забезпечення. *Право та інновації*. № 1 (13). 2016. С. 238-244.

13. Кобзін Д., Левкіна Г., Луньова О., Черноусов А., Щербань С. Методичний посібник з оцінювання потреб ВПО у громадах. Харків, Харківський інститут соціальних досліджень (ХІСД). 2020. 246 с.

14. Костюк В.Л. Європейські соціальні стандарти в контексті сучасної моделі джерел права соціального забезпечення: науково-теоретичний аспект. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Том 1. С. 68–73.

15. Крахмалова К. О. Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб : ... дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. URL: http://idpnan.org.ua/files/krahmalova-k.o.-administrativno-pravove-zabezpechennyastatusu-vnutrishno-peremishchenih-osib-v-ukrayini-_a_.pdf.

16. Личаний М., Авдєєва Н. Особливості влаштування тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб на занедбаних сільськогосподарських територіях. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. зб. 2017. Вип. 48. С. 224–229.

17. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/>.

18. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

19. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>.

20. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/>.

21. ООН. URL: <https://www.un.org/ru/>.

22. Перепелюкова О. Вирішення нагальних проблем внутрішньо

переміщених осіб. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2015. № 6. С. 110–116.

23. Пильгун Н.В. Соціально-правова держава на етапі сучасного державотворення в Україні. *Історико-теоретичні засади державотворення і правотворення в Україні* : зб. наук. пр. Київ, 2014. 146 с.

24. Піча В.М. Історія соціологічної думки. Навчально-енциклопедичний словник-довідник. Львів: Новий світ-2000, 2021. 687 с.

25. Попередній аналіз та оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) / Регіональне представництво УВКБ ООН у Білорусі, Молдові та Україні. URL: <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1232/IDPUKR.pdf>.

26. Права внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishnoperemischenyh-osib>.

27. Право соціального забезпечення України : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін.; за ред. П.Д. Пилипенка. Київ : Ін Юре, 2010.

28. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/1556-18>.

29. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/1706-18>.

30. Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року: Розпорядження КМУ від 15 листопада 2017 р. № 909. URL: <http://mtot.gov.ua/5891-2/>.

31. Проблеми адаптації та працевлаштування ВПО на Луганщині. URL: <https://www.irf.ua/>.

32. Резюме аналитического отчета по результатам операционного исследования «ВИЧ-сервис для вынужденных переселенцев из числа уязвимых к ВИЧ-инфекции групп» / И. Демченко и др.; МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине». К., 2014. 15 с.

33. Сирота И.М. Право социального обеспечения в Украине : учебник. Харьков: Одиссей, 2000. 384 с.
34. Солодько А., Доронюк Т. Захист соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб: першочергові завдання для України. URL: <http://www.cedos.org.ua/-system/attachments/file>.
35. Соціальна і гуманітарна політика : підруч. / В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.
36. Стичинський Б. Право соціального забезпечення: проблеми становлення і розвитку. *Право України*. 2002. № 6. С. 86-87.
37. Сучасний енциклопедичний словник. Київ: РАНОК , 2017, 624 с.
38. Устинов С.О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90–95.
39. Фурман А. В., Біскуп В. С., Морщакова О. С. Загальна соціологія. Київ: Ліра-К, 2020. 354 с.
40. Хомишин І. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: Юридичні науки. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. № 884. С. 186–192.
41. Чалюк Ю.О. Імплементация в Україні європейських соціальних стандартів. *Економічні студії*. 2019. № 3(25). С. 173–177.
42. Чанишева Г. І. Щодо поняття та цілей соціальної політики. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян*. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 2. С. 153-156.
43. Чиркіна І.Д. Сучасні напрями соціального захисту різних верств населення України. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2001. Т.12. С. 86-91.
44. Ярошенко І.С. Право соціального забезпечення : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 232 с.

45. Assessment of Needs of Internally Displaced Persons in Colombia. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/100547/wp189.pdf>.
46. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec 6 of the Committee of Ministers to member states on internally displaced persons URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d8265.
47. Displaced Persons. International Federation of Social Workers, 2012. URL : <http://ifsw.org/policies/displaced-persons>.
48. Explanatory memorandum CM. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8728.
49. Google Forms. URL: <https://www.google.com/forms/about/>.
50. Internal Displacement Statistics in Ukraine. URL: <http://bit.ly/1zuL3nH>.
51. IOM. Displacement Tracking Matrix. Round XXIV Report. July, 2015.
52. Lai K., Toliashvili B. Community-based Programme for War-affected Children: the Case of Georgia. *Social Work and Social Policy in Transition*. 2019. Vol. 1, Issue 2. P. 92– 118.
53. Lindgren E.R. The Internally Displaced People of Colombia. Goteborgs Universitet, 2019. 65 p.
54. Rapid Needs Assessment: Hasakeh Governorate, Northeast Syria. URL: [REACH_SYR_Situation-Overview_Hasakeh-RNA_November-2019](https://www.reachsyria.org/REACH_SYR_Situation-Overview_Hasakeh-RNA_November-2019).
55. Research of the needs of internally displaced persons in Ukraine. URL: <http://bit.ly/1E0y1Fe>.
56. Tarkhan-Mouravi G. Assessment of IDP Livelihoods in Georgia: Facts and Policies. URL: <https://www.unhcr.org/4ad827b12.pdf>.
57. Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні зросла до 6,9 млн осіб – МОМ. URL : <https://ua.interfax.com.ua/news/general/856074.html>.
58. 6 тисячам студентів окремих категорій підтверджено переведення на бюджет URL : <https://pon.org.ua/novyny/9873-46-tysiacham-studentiv-okremykh-kategorii-pidtverdzheno-perevedennia-na-budzheth.html>.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1. Місце народження _____

2. Вік

16-17

18-19

20-23

3. Стать

Чоловік

Жінка

4. Навчальний заклад _____

5. Курс навчання

5.1. бакалаврат:

1 2 3 4

5.2. магістартура:

1 2

6. Обставини, що спричинили внутрішнє переміщення

6.1. Житлове приміщення зруйноване або стало непридатним для проживання

6.2. На території проживання проводяться бойові дії

6.3. Територія проживання тимчасово окупована

6.4. Інше _____

7. Рік отримання статусу ВПО

2014-2021

2022

8. Ваше місце проживання (обрати дві відповіді):

8.1. Місто

8.2. Селище

- 8.3. Село
- 8.4. гуртожиток;
- 8.5. орендоване житло;
- 8.6. модульне містечко
- 8.7. у родичів
- 8.8. у знайомих
- 8.9. на власній сімейній дачі

II. ВІДОМОСТІ ПРО ПОТРЕБИ У НАДАННІ ПОСЛУГ

1. Потреби в соціальних послугах

1.1. Чи знаходитеся Ви у складних життєвих обставинах (обставинах, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно) (можна обрати декілька варіантів):

- а) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування;
- б) психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин;
- в) інвалідність;
- г) бездомність;
- д) безробіття;
- е) малозабезпеченість особи;
- є) втрата соціальних зв'язків;
- ж) насильство за ознакою статі;
- з) домашнє насильство;
- и) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
- і) шкода, завдана бойовими діями, тимчасовою окупацією.

1.2. Яких соціальних послуг потребуєте (можна обрати декілька варіантів):

- а) освітні;
- б) працевлаштування;
- в) забезпечення житлом;

- г) соціально-економічні (матеріальна допомога, субсидії);
- д) психологічні;
- е) соціально-педагогічні;
- є) соціально-медичні;
- ж) юридичні;
- з) інші _____

1.3. З якою метою Вам необхідно надавати соціальні послуги:

- а) профілактика складних життєвих обставин;
- б) подолання складних життєвих обставин;
- в) мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин.

1.4. Чи отримуєте Ви стипендію?

Так Ні* (вчуся за контрактом)

Якщо ні, переходьте до питання 1.7.*

1.5. Якщо отримуєте стипендію, то який вид:

- а) соціальна;
- б) академічна.

1.6. Якщо отримуєте соціальну стипендію, то в якому випадку:

- а) батьки – учасники АТО, російсько-української війни;
- б) батьки отримали інвалідність в результаті бойових дій у російсько-українській війні;
- в) Ви – учасник бойових дій
- г) інше _____

1.7. Якщо вчитеся на контракті, чи є можливості оплачувати контракт?

Так Ні

1.8. Сума заборгованостей по оплаті за навчання чи гуртожиток

- 1.7.1. немає
- 1.7.2. до 500 грн
- 1.7.3. 501 – 3999 грн
- 1.7.4. 4000 – 10000 грн

1.7.5. від 10000 грн

1.9. Чи маєте комп'ютер?

Так Ні

1.10. Чи є доступ до інтернету?

Так Ні

2. Відомості про потребу у соціально-медичних послугах

2.1. Чи маєте Ви сімейного лікаря:

Так Ні

2.2. Чи є потреба у сімейному лікарі:

Так Ні

2.3. Чи маєте Ви інвалідність:

Так Ні*

**Якщо ні, то переходьте до 3 питання*

2.4. Які особливі потреби, пов'язані з інвалідністю, Ви маєте:

А) потреба в отриманні інсуліну,

Б) потреба в технічних та інших засобах забезпечення життєдіяльності/реабілітації

В) інше (напишіть, які саме) _____

3. Відомості про інші потреби ВПО:

3.1. Чи потребуєте Ви надання адміністративних послуг?

Так Ні*

**Якщо ні, переходьте до питання 3.3*

3.2. Яких саме адміністративних послуг Ви потребуєте?:

А) реєстрація місця проживання

Б) відновлення втрачених документів: паспорт, свідоцтво про народження, шлюб тощо

В) інше (напишіть, які саме) _____

3.3. Чи потребує ВПО надання гуманітарної допомоги:

Так Ні

**Якщо ні, переходьте до питання 3.5*

3.4. Якої саме гуманітарної допомоги Ви потребуєте (можна дати декілька відповідей):

3.4.1. одяг

3.4.2. продукти харчування

3.4.3. ліки

3.4.4. інше _____

3.5. Чи потребуєте Ви навчання на курсах з української мови:

Так Ні

3.6. Отримання якої грошової допомоги Ви потребуєте:

А) грошової компенсації за зруйноване житло, внаслідок збройної агресії РФ

Б) на відновлення здоров'я, якому було нанесено шкоду внаслідок збройної агресії РФ

В) немає потреби в грошовій допомозі

Г) інше _____

III. ВІДОМОСТІ ПРО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВПО

1. Інформація про працевлаштування:

1.1. Чи маєте Ви потребу у працевлаштуванні:

Так Ні

1.2. Чи можна Вас залучити до громадської діяльності (такій, що приносить користь суспільству):

Так Ні*

**Якщо ні, переходьте до питання 4.4.*

1.3. До якої громадської діяльності Ви б хотіли долучитися:

1.3.1. участь у екологічних проєктах

1.3.2. допомога нужденним

1.3.3. догляд за дітьми на 2-3 години не більше 3-х разів на тиждень, коли батькам дітей треба відлучитися

1.3.4. піклування про безхатніх тварин

1.4. Чи потребуєте реєстрації у Державному центрі зайнятості:

Так Ні

Дякую за Вашу участь у опитуванні!